

FIUL SECETEI*)

I

Îți voi povesti acum despre un om deosebit, dacă nu chiar excepțional, fiindcă există și asemenea oameni în lume, — în lumea de azi, în țară la noi și în alte locuri. Ai recunoscut-o și tu, după câte îmi amintesc, o spune un erou de al tău, nu mai țin minte unde și nici nu cred că are importanță lucrul ăsta, cînd și unde ai spus așa ceva. Importantă este existența acestui om, care nu se înțelege de ani de zile cu nimeni. Nu se înțelege în sensul obișnuit și cam comod al cuvîntului, în sensul compromisurilor și al aranjamentelor, fiindcă nu-i un troglodit, — „un spirit primar“, cum i-a spus la un moment dat unul de-aceia, de la noi, Postolache, marele și neîmplinitul Postolache; e, dimpotrivă, un om extrem de lucid, stăpîn pe gîndul său, fără a fi prea calculat, fără a cădea în extrema manevrărilor, păstrîndu-și nealterată bunătatea sa funciară, mai mult chiar, sporindu-și-o, pe măsură ce s-a maturizat, pe măsură ce s-a îndepărtat de spaime, cum îi place lui să spună.

„Întreaga perioadă de formare și de afirmare a omului, spunea el cîndva (îi place să cugete, și poate că înclinația aceasta e o slăbiciune a lui, care nu supără însă pe nimeni), e formată din îndreptarea spinării, din intrarea în verticalitate!... Și numai atunci va fi omul, om, cînd va fi drept, cu adevărat, cînd nu se va mai îndoi în fața nimănui: în fața destinului, în fața stăpînului de aveni sau de suflete, pentru că există și asemenea proprietari, psihologici, în fața dictatorilor-demagogi, a impostorilor lihnîți de putere și de mărire, indiferent de lozincile și teoriile sub care se ascund!... A fi om astăzi, aicea, la noi, înseamnă a nu depinde de nimeni altcineva, decît de munca ta și de cinstea ta, înseamnă a fi liber cu adevărat, la modul lucid și demn, în sensul luptei pentru dreptate, pe care n-am inițiat-o noi, dacă e să facem puțină istorie!...“

Să lăsăm însă considerațiile generale și să ne întoarcem la fapte, fiindcă numai ele, dacă îmi îngădui și mie o cugetare, dau măsura exactă a lucrurilor, a dimensiunilor pe care

*) Din volumul „Suferința urmașilor“.

le-a atins, cu greu, cu eforturi multe și mari, cu o cheltuială enormă de energie, — omul de care vreau să-ți vorbesc.

Cînd l-am cunoscut, cînd l-am văzut pentru prima oară, omul acesta nici nu era om, era o mină de copil, un oarecare. Înota în niște haine groase și grele, mult prea mari pentru el. Erau mai mulți, era un pîlc de copilandri refugiați de la Moldova, scăpați de secetă, și eu m-am dus să-i iau în primire de la primărie, ca să-i cazez la cămin și să le aranjez luarea mesei la cantină, în contul sindicatului.

„Te duci imediat în oraș, mi-a sus nea Costică al nostru, fiindcă el era șeful sindicatului, iei niște copii de la Moldova, îi duci la cămin, le aranjezi dormitul, vorbești cu madam Pretorian, de la cantină, pentru masă !... Dacă întîmpini greutăți, pe parcurs, îmi dai telefon imediat !...”

l-am telefonat, nu o dată, de mai multe ori, pentru că s-au ivit dificultăți destule. Dar au trecut toate, mai cu sila, mai cu voia bună, cu ajutorul sau fără ajutorul lui nea Costică. Și copiii, după ce s-au săturat bine, la cantină, parcă s-au mai înviorat. Numai eroul meu sta de-o parte, ori rămînea mai în urmă, și se uita altcum la toate, — mai grav și mai direct, cu un fel de minie.

„Dar pe tine cum te cheamă ?” l-am întreat eu, în timp ce-i duceam spre cămin.

„Vasile, domnule !” mi-a răspuns el, scurt.

„Vasile și mai cum ?!”

„Vasile Pozdare !”

„Și de unde ești tu, măi Vasile ?”

„De la Moldova !...”

Așa spuneau toți, dacă îi întrebai de unde sînt, — „de la Moldova”. Le intrase în cap ținutul acesta, nu se mai gîndeau la județ sau la satul din care erau, vorbeau numai de Moldova lor, care era pîrjolită și scrumită atunci, pînă în adînc. Iar el, Pozdare, mai mult decît ceilalți, abia dacă vorbea și de Moldova.

„Dar cu tine ce-i ?” l-am întreat eu la cămin, după ce le-am găsit loc într-un dormitor.

„Nimica !” mi-a răspuns el.

„Ești supărat ?”

„Nu sînt !”

„Dar cum ești atunci ?!”

Mi-a explicat un altul, din grup, ce-i cu el, ce era : îi murise mama, acasă, trecuse prin împrejurări cumplite — „și cam așa îi el de la fire...” Adăugirea m-a amuzat, dar nu m-a lămurit, dimpotrivă, mi-a stîrnit și mai mult curiozitatea. De aceea m-am și hotărit să mai văd ce-i cu ei, cum o duceau, în afara oricăror obligații. Am uitat, însă, m-am luat cu altele.

Și-abia într-un târziu, în primăvară, am dat din nou ochii cu ei, cu Pozdare și cu ceilalți. Fusesem trimis la cămin, fiindcă ei „deveniseră problemă” acolo, se țineau de drăcii, furau alimente de la cantină, ieșeau când vroiau în oraș, erau alintații tuturor, începînd cu fetele de la cantină și terminînd cu administratorul căminului, toți vroiau să se poarte bine cu ei, să-și arate bunătatea, — „îi vorbim doar de copiii secetei...” — iar dumnealor, copilașii, începuseră să zburde.

„Măi băieți, i-am întrebat eu, după ce i-am adunat într-un spălător, voi mă cunoașteți pe mine?”

„Daaa! au răspuns, aproape toți. Dumneatale ne-ați adus aici!”

Numai Vasile tăcuse.

L-am întrebat de ce n-a vorbit.

„Tu nu mă cunoști, i-am spus eu, de ce taci?”

„Tocmai de-ai tac, pentru că vă cunosc!... Ce rost are?!
...N-ați venit să ne vedeți, ați venit pentru altceva aicea!...”

„Asta-i adevărat, Vasile!... Pentru ce?”

„Pentru că sînt plîngerii contra noastră... Asta-i!...”

L-am lăsat pe ceilalți și-am vorbit numai cu el. L-am întrebat ce credea despre năzdrăvăniile lor, era bine, nu era, era frumos, nu era, și el mi-a răspuns, mi-a spus că n-ar putea să spună ce-i și cum, dar că nu se putea altfel.

„Cum așa, nu se putea altfel?!”

„Așa, bine: noi nu mergem la școală, nu lucrăm în fabrică, nu facem nimica... Și-atuncea...”

L-au sărit și ceilalți în ajutor, completîndu-l, spunînd și ei cite ceva.

„Bine, măi, dar voi sînteți mici, nu puteți lucra în fabrică... Cu școala, să vedem, trebuia să se aranjeze...”

N-au fost de acord cu mine, au protestat și s-au fosit, iar Vasile a tăcut din nou.

„Dacă pot, le-am făgăduit eu, o să vă fac rost de o ocupație, dar pînă atuncea, cîteva zile, să nu vă mai țineți de năzdrăvăniile!...”

Au tăcut toți, n-au zis nici da, nici nu, dar n-au mai făcut nici o poznă, nu numai cîteva zile, mai mult, pînă cînd i-am plasat pe toți în fabrică, fiindcă i-am pus la muncă, i-am băgat la calificare, pe lîngă cîte-un muncitor, în secțiile care lucrau atunci.

Vasile Pozdare a nimerit la sculărie, pe lîngă un strungar foarte bun, Tismăneanu, despre care ți-am povestit eu cite ceva, „bun și-al dracului”, cum se zicea, cînd venea vorba de el. Știa meserie, adică, era citit și instruit, nu rămăsese la ceea

ce învățase în școală, dar era cam reacționar în concepții (te-am și văzut tresărind : cum, un muncitor, și încă unul foarte bun, cu idei reacționare ? – la care eu îți voi răspunde : da, un muncitor, fiindcă nu există clase închise și sfinte !...), – era cam încrâncenat la suflet, fusese înscris pe la legionari, fusese arestat în 1941, după rebeliune, i se dăduse drumul însă, era nevoie de el la fabrică, era de neînlocuit. Iar acum, că erau vremuri tulburi și grele, înjura mereu, scrișnea mai bine zis, o ținea numai în sarcasme, vorbea în doi peri și se uita de sus la toți.

„Câți ani ai, măi șoldovene ?” l-a întrebat el pe Vasile, după ce l-a luat în primire.

„Doisprezece, domnule ! i-a răspuns băiatul. Merg pe trei-sprezece !...”

„Cum, adică, mergi pe treisprezece ?!... N-am înțeles !...”

„Asta-nseamnă, domnule, c-am trecut de doisprezece ani și că mă apropii de treisprezece !...”

„Asta era ?!... Bine, am priceput !...”

l-a explicat pe urmă ce îndatoriri avea : trebuia să-i tragă șpanul din fața cuțitului, când se încurca, să-i aducă țigări, să-i schimbe sculele, la magazie, să-i curețe strungul, să stea mereu lângă el și să-i urmărească mișcările, felul cum lucra, – asta fiind indicația cea mai de seamă, pentru că pe strung, i-a spus-o de la început, nu-l va lăsa să pună mina.

„Am înțeles, domnule, i-a răspuns Vasile, cu o supușenie care ținea mai mult de sfaturile noastre decît de firea lui – așa am să fac, cum ziceți dumneavoastră !...”

„Așa să faci și să nu-mi zici tovarășe, că-i necaz !...”

Lucrurile au mers destul de bolmojit, la început, pe urmă însă, s-au mai îndreptat. Tismăneanu, văzîndu-l pe Vasile atît de aplecat spre învățătură, s-a mai îmbunat, a făcut rost de încă un grătar de lemn, l-a pus peste celălalt și i-a dat băiatului de lucru, l-a deprins cu meseria.

„Asta să fie legea ta, îi spunea el lui Vasile, – meseria, s-o știi bine, s-o visezi, fiindcă dintre toți oamenii din lume, cei mai răi și mai periculoși, periculoși pentru alții și chiar pentru ei, sînt cei care nu știu să facă ceva, cei care știu de toate dar nu știu nimica, la o adică !... Aștia și cirpaciai, cei care fac lucrurile pe jumătate, nu cizmarii, cirpaciai, cei care scui-pă unde au cusut prost, arătînd în același timp cu degetul, în altă parte, pentru că asemenea trepăduși nu sînt vinovați niciodată !...”

Cum-necum, cu supărări și cu frămîntări, cu noduri înghițite și cu intenții repetate de părăsire a năbădăiosului strungar, Vasile a învățat meserie, mai repede decît toți ceilalți, și poate că lucrul ăsta i-a dat curaj pentru toată viața. Nu

știu sigur. Fapt e că în vară, după șase sau șapte luni, Vasile lucra singur, pe un strung mai mic, făcea piese ușoare și simple, dar lucra, iar mai apoi, în timpul școlii, fiindcă a intrat la profesională, a avut numai zece la practică, ajungând în cele din urmă la un fel de specializare.

„Cum e, Vasile ? îl întrebam eu, cînd ne întâlneam ; dacă nu mă căuta el, îl căutam eu, se născuse o nevoie între noi, din cauza lui Tismăneanu, rămăsese, adică, din vremea aceea, ca un obicei – Cum merge treaba ?”

„Bine, zicea el, rîzînd, dacă nu chiar foarte bine !... Să vedeți ce lucrător o să devin eu : a-nțtia, nu alta !... N-o să vă fie rușine cu mine, să știți !...”

„Ceiațați ce fac ?”

„Învăț și ei, muncesc... Doi au plecat înapoi, la Moldova, Hristache și Lungoci...”

„Tu nu pleci ?”

„Nu !... I-am scris tatii c-am intrat în școală și el mi-a spus că bine-am făcut !... Așa că eu de-aicea n-o să mai plec !...”

N-a mai plecat, într-adevăr. Eu am lipsit din fabrică un timp. Cînd m-am întors, el era muncitor, ieșise „pe leafă”, cum se zice.

„Ce faci, Vasilică ?” l-am întrebat eu, în virtutea inerției. Cum merge ?”

„Bine ! mi-a răspuns el cam sec. Dumneavoastră ?”

„Și eu, tot bine !...”

Am rîs amîndoi pe urmă, fiindcă nu găsiserăm tonul discuției, sau pentru altceva, nu mi-am dat seama. Am ieșit împreună, după schimb, am făcut un popas la o bodegă și am discutat cîte toate, cum se întîmplă în asemenea împrejurări.

„Acum știi ce ar trebui să mai faci tu, Vosile ?” i-am spus eu într-un tirziu.

„Ce ?”

„Să te înscrii în partid, fiindcă o să înceapă înscrierile din nou !...”

„Și-i musai să mă înscriu și eu ?!”

„Nu, dar ar fi bine !”

„Nea Tismăneanu zice c-ar fi bine să fac altceva.”

„Ce, anume ?!”

„Să m-apuc să-mi «completez studiile»... «E nevoie, mă, îmi spune el, pentru că de-acum încolo n-o să mai poți să fii meseriaș bun, dacă n-ai carte !...»

„Nu zice rău, Tismăneanu !”

„Așa mi s-a părut și mie !...”

Am tăcut un timp amîndoi, parcă am fi vrut să ne ferim de ceva, de un lucru care ne stătea în cale, deși știam prea

bine, — în măsurii diferite dar o știam, sînt sigur de asta, acum — că lucrul acela nu putea fi ocolit.

„În privința cealaltă, am vorbit eu după un timp, ce mai spune Tismăneanu ?”

„Spune multe și de toate...”

„Dar de înjurat ne mai înjură ?”

„Pe cine, adică ?!”

„Pe noi, partidul și regimul !”

„Nu știi... Și-apoi...”

„Ș-apoi ce ?!”

„Dacă aveți nevoie de turnători, mergeți la altă adresă !...”

N-am mai stăruit, nu-mi plăcea nici mie făgașul pe care intrase discuția și-am lăsat-o baltă, pînă și cu înscrierea în partid. Vasile, însă, n-a uitat și-a venit la mine, după un timp, să-mi ceară o recomandare.

„Bine, Vasile, dar tu...”

„Știu, mi-a răspuns el, prompt, știu ce vreți să spuneți, dar eu n-am venit să mă dădăciți, am venit să vă întreb dacă îmi dați sau nu o recomandare pentru a intra în partid !”

„Vorbești de parcă ți-aș fi făgăduit-o !”

„Așa și e : mi-ați făgăduit-o !”

„Cînd, mă ?!”

„Cînd m-ați îndemnat să fac lucrul ăsta : să mă înscriu !”

A rîs pe urmă, din cauza stinjenelii care se lăsase între noi (altă vîrstă, altă comportare, fiindcă acum, mai mult decît oricînd în trecut, deosebirile dintre generații nu mai au nevoie de secole, ies în evidență într-un singur deceniu, nu știu dacă ai observat lucrul acesta !?), iar eu l-am bătut pe umăr și i-am spus că îi voi da recomandarea cerută. Și m-am dus pe urmă la discuția de primire, de la organizație. M-am dus, nu-i vorbă, și la discuția de excludere, după vreo cinci ani de zile, fiindcă Vasile, eroul meu, le-a făcut pe toate și-a trecut prin toate : a fost scos din producție, la scurt timp după ce a fost primit în partid : a fost activist, a lucrat o vreme la comitetul orășănesc, după aceea a fost trimis la țară, ca instructor și ca organizator de partid ; a fost schimbat pe urmă, a fost dat afară din partid și a fost trimis la „munca de jos” ; la „munca de jos” fiind, avînd mai mult timp la dispoziție (explicația îi aparține, textual), s-a înscris la liceu, l-a terminat și s-a dus pe urmă la institut, cu aprobarea și cu sprijinul întreprinderii, pe care numai el știe cît de greu le-a obținut (știu și eu, fiindcă am fost alături de el atunci) ; în institut fiind, s-a înscris în partid ; după absolvire, s-a întors la uzină, cu diplomă de inginer în buzunar.

„În sfârșit, am spus eu atunci, bine că s-au lămurit lucrurile și cu Vasile, bine că a ieșit și el la liman...”

Liniștea mea și ieșirea lui la liman, însă, au fost de scurtă durată, din cauza firii pe care o avea omul, din cauza împrejurărilor prin care treceam noi atunci, sau poate că și dintr-o cauză și dintr-alta!? Adevărul e că Pozdare a ajuns, după cea de a doua primire în partid și după încă vreo cîteva ani de muncă în secția din care plecase, inginerul șef al uzinei și director general, fiind schimbat pe urmă, în douăzeci și patru de ore, fiind discutat iar într-o ședință, la regiune, primind altă sancțiune, — un vot de blam.

„De data asta, mi-a spus el atunci, am scăpat mai ieftin, ceea ce înseamnă că-mi trebuie o sută de ani, pentru a mă realiza așa cum se cuvine, cum înțeleg eu că trebuie să se realizeze un om, fără a adera la vreo gașcă, fără a face sluj în fața nimănui, fără compromisuri și fără schimburi de influență!”

Aceasta ar fi biografia lui Vasile Pozdare, o biografie de suprafață, desigur, schițată prin cîteva linii. De altfel, dacă ar face o fișă pentru cine știe ce for, cineva, cine știe cine, ar însăila pe hîrtie aproape aceleași lucruri, ar spune că : „...tov. V. V. Pozdare a venit la fabrică în perioada secetei... a stat la cămin... a învățat pe urmă o meserie... și a deprins un nou fel de a fi, lucrînd în fabrică... s-a înscris în partid după aceea... a activat... a fost *retrogradat* și exclus... după care a continuat să muncească... învățînd, a devenit inginer... din punct de vedere politic tov. Pozdare are unele reminiscențe... e activ dar e indisciplinat... critică dar nu se autocritică... duce însă o viață morală... e devotat față de familie...”

Amintind acest fel de a se rezuma oamenii, fără a stăruii prea mult, fără a șarja, nici vorbă, îmi dau seama că noi am schematizat multe lucruri, le-am pus într-un anumit pat, tăindu-le și capul, uneori, deși nu ne-a obligat nimeni.

În cazul lui Pozdare, de pildă, faptele amintite aici sînt reale, corespund adevărului, dar îl și trunchiază, pentru că omul a fost și este mai bun și mai rău decît ni-l arată ele, mai are o biografie, spirituală, i-aș zice eu, a cunoscut înălțări și căderi, a vrut să-și predea carnetul de partid într-un timp, după ce a fost reprimat în organizație, — „N-am nevoie de carnetul vostru, zicea el pe vremea aceea, pot fi comunist și fără carnet !...” — altădată a stat de o parte un timp, și-a văzut de munca lui în producție, și cam atît, — a cunoscut, într-un cuvînt, dificultăți și hopuri, s-a adunat greu laolaltă, sau poate că s-a destrămat, formîndu-se (asta ar fi o problemă pe care ar trebui s-o analizăm odată, împreună : în ce măsură sînt

legate formarea și afirmarea unui om de limpezirea sau de tulburarea lui, de pierderea sau de recâștigarea personalității, de structurarea sau de destrămarea lui ? !)

II

La început, cum spuneam, Pozdare era un copilandru, înota în niște haine mari și ponosite, — haine de căpătat. Aveai impresia, văzindu-l, că vrea mereu să iasă din ele, cum dă să iasă puiul din găoace.

„Măi Vasile, l-am întrebat eu într-un rînd, după ce a intrat la meserie — cînd sări și tu din hainele astea ale tale ?”

„La primăvară, mi-a spus el, arătîndu-mi cerul, cînd o da colțul !”

Am uitat pe urmă, de întrebare și de toate și-abia într-un tîrziu, în altă primăvară, am băgat de seamă că el se ținuse de cuvînt : sărise din găoace. Era lă o manifestație, de 1 Mai, eu împărțeam steaguri și lozinci, înainte de-a porni coloana spre oraș, iar el, Vasile, era între colegii lui de la profesională. L-am recunoscut după glas dar n-am fost sigur că-i el. Am văzut un băiețandru subțirel și înalt, bălai și cam palid, voios dar cam reflexiv, cam meditativ.

„N-oi fi tu Vasile ? !” am zis eu, cercetîndu-i salopeta, și nu atît salopeta, cit hainele celedalte, — „găoacea”.

„Ba da, eu sînt ! mi-a răspuns el. În carne și în oase !...”

A fost prima revelație, dacă poate fi numită așa această dezghiocare, care nu ținea numai de vîrstă, mai era legată de ceva, de o sincronizare aproape perfectă cu timpul pe care îl străbatem, fiindcă ceilalți, promoția mea și a voastră, am intrat mai tîrziu în acest timp, pe urmele celuiialt. Dar ei, Vasile și ceilalți copii din Moldova, și nu numai de-acolo, copiii secetei dar și ai sărăciei și disperărilor de după război, deschiseseră ochii direct în această lumină crudă și tare, primenitoare dar și dură, frumoasă dar măcinătoare.

A doua și a treia revelație, a patra și a cincea, exterioare și ele, într-un fel și pînă la un punct, s-au petrecut într-un timp destul de îndelungat, în ani și ani de zile, avînd însă același termen de comparație, aceleași haine mari și urîte, groase și soioase, — găoacea din care sărise Vasile Pozdare, ca un pui de găină, ca un pui de barză, mai degrobă, fiindcă ăștia-s mai stingaci și mai neajutorați la începuturi.

Ultima a avut loc nu demult, cînd l-am condus pe Vasile la gară, om la aproape patruzeci de ani, cărunt dar nu și bătrîn, puțin cam ostenit însă, cu vorba mai rară și cu pasul mai îngreuiat. Fusese bolnav, ce-i drept, și acum se ducea acasă, la Moldova, într-un concediu de convalescență. Era și familia de față, soția și cei doi copii, un băiat de optsprezece

ani (ii seamă, leit, dar e mai înalt), și o față, plus prietenii, cam puțini, ce-i drept.

„Ei, miine, pe vremea asta, sint acasă, stau de vorbă cu bătrînul !...”

Înainte de-a intra trenul în gară, a venit și Tismăneanu, îmbătrînît și imputinat și el, scăzut dar nedomolit.

„Se poate, Vasile, i-a spus el lui Pozdare, fără a ne lua pe noi în seamă, să aflu eu de la alții că pleci și că ai fost bolnav ? !”

„De unde să te iau, nea Tismănene ?” a spus Vasile, înveselindu-se.

„Da, știi, sint pensionar și-mi vine să-nnebunesc, nu alta, nu-mi găsesc locul nicăieri !... Și tu, măi băiete, n-ai fi trecut prin tot ce-ai trecut, dacă nu te despărțeau de strung... Am vrut să ți-o spun mai demult, dar n-am apucat !...”

A venit trenul și discuția lor a rămas neterminată. Vasile s-a urcat, și-a azvîrlit bagajele în plasa de sus, a stat puțin la fereastră, pe urmă, după ce s-a pus trenul în mișcare, ne-a făcut semne cu mîna, tuturor. Iar noi, cînd nu l-am mai văzut, ne-am risipit imediat, am luat-o care încotro.

Celelalte întîlniri, — sau revelații, sau întretăieri de drumuri — sint cuprinse între aceste două interferențe, între manifestația cea de 1 Mai, din 1947 sau 1948 (anul n-are importanță) și despărțirea de la gară. Atunci, la manifestație, am descoperit, în locul unui pui de țaran, netemător dar și neîncrezător, un tînăr muncitor, iar acum, la gară, m-am despărțit de un bărbat care a muncit enorm în acești ani, s-a zbatut și s-a frămîntat, s-a ros cum se roade piatra de moară, mlădiindu-se și măcinîndu-se, în același timp și în măsuri diferite, balanța înclinînd totuși spre măcinare. Dacă stau și mă gîndesc puțin, îmi dau seama că nici nu l-am cunoscut cumsecade, nu l-am descifrat niciodată, cu adevărat și pînă la capăt. Încerc s-o fac acum, gîndindu-mă și la tine, la cei ce au intrat în partid într-o anumită vreme, trecînd apoi prin toate durițările, prin valul tuturor învăpăierilor, necesare și firești, unele, de prisos și cam artificiale, altele, — rămînînd, totuși, oameni întregi, tinzînd spre cînstie și spre limpezime.

Mai tînăr fiind, Vasile Pozdare a trăit, cu aceeași intensitate, dacă nu chiar cu mai multă, aceste schimbări. Băiatul acela voios și luminos, pe care îl descoperisem în coloana de la 1 Mai, s-a schimbat brusc, devenind deodată crispat și aspru, necruțător cu tot ce ținea de trecut, cu tot ce „era mic sau mare burghez”, ca origine și ca atitudine. Își pusese în piept

o insignă cu chipul lui Stalin, cum se purta pe atunci, și începuse să fie necruțător cu toată lumea.

„Mai domol, îi ziceam eu în răstimpuri, mai încet, că drumu-i lung și greu, după cite se pare !...”

„Poate că-i așa, îmi răspundea el, dar mie nu-mi plac vorbele în doi peri !...”

„De cînd, mă, fiindcă erai cam șovăitor, pînă mai ieri-alaltăieri !”

„Nu-i adevărat, eu n-am fost niciodată șovăitor !”

„Dar cum ai fost ?”

„Meditativ !”

„Și care-i diferența ?”

„E foarte mare : cei care șovăie sînt fricoși, iar cei care reflectează sînt curajoși, nu se tem de nimic, dar nu vor să greșească !”

„Da, dar tu...”

„Ei, ce-i cu mine ?”

„Nimic deosebit, dar faci gafe destule, dai cu bîta în baltă !”

M-a contrazis, mi-a spus că el nu dădea niciodată cu bîta în baltă, că el arunca cu bolovani, și cu ce se nimerea, — dar numai în partea cealaltă a baricadei.

„Dar nu-i nici o baricadă, pe nicăieri, încă n-am ajuns la baricade !”

„Nu, dar s-ar putea să ajungem, într-acolo vor unii să împingă lucrurile !... Cum de nu vă dați seama de lucrul ăsta, fiindcă eu ard și mă pirjolesc, mă pierd citeodată, așa sînt de infocat și de învăpăiat !...”

Nu mințea, nu știa, pur și simplu, să mintă. Și nici n-a învățat, a deprins multe lucruri bune, ba și rele, dar minciuna n-a deprins-o. Atunci, mai ales, era departe de orice drămuire, cu toate că se vroia meditativ și reflexiv. Se angrenase atît de puternic în vîrtejurile care răscoleau și răvășeau țara și societatea românească în anii aceia, — prin 1948, 1949 sau 1950 se petrecea asta, dar anii, cum ziceam, n-au nici o importanță — încît era în stare să-și dea viața pentru ideile în care credea el, — „pentru socialism și pentru comunism, pentru libertate și dreptate, pentru adevăr și pentru cinste !...”

Mi-a și spus-o într-o seară, după un miting.

„Dar ce-i cu tine, Vasile Pozdare, de ești atît de răvășit și de pornit ?” l-am întrebat eu.

„Răvășit nu sînt, mi-a răspuns el, dar pornit sînt, asta-i adevărat !”

„Dar de ce ?”

„Cum, de ce?! Păi dumneavoastră nu vedeți ce se întâmplă, nu vedeți cum se cramponează unii de ce-au avut, cum ne-aruncă nouă birna între spițele roților?!”

„Văd, cum să nu văd, dar uite că eu nu scrișnesc așa de tare!”

„Sînteți altă fire, știu eu... Sînteți și mai în vîrstă decît mine... Și-n afară de asta...”

S-a oprit, n-a mai zis nimic un timp. Abia după ce am stăruit eu mi-a povestit, precipitat și cam învălmășit, cum a murit mamă-sa, cum a stat el o noapte întreagă lingă dînsa, în casa în care nu ardea firicel de foc, nu ardea lampa și nu clipea nimic.

„...Pentru dumneavoastră, mi-a spus el, seceta e un flagel, o nenorocire care s-a abătut peste țară!... Dar pentru mine nu-i numai asta, e mai mult, atît de mult încît eu îndrăznesc să zic că lucrurile cele mai grele și mai urite, care se întâmplă în lume, apasă cel mai mult și mai adînc peste sufletele copiilor!... Și eu, după cum știți, eram copil pe-atunci, abia deschisesem ochii către lume, abia isprăvisem cîteva clase, abia scăpasem de război, pentru că la noi, la Moldova, a fost și război!... Și-n urma lui a venit seceta!... A venit nici nu-i bine zis, pentru că seceta nu vine de nicăieri, iese din pămînt, de parcă ar sta ghemuită acolo, ca o hîrcă!... Nici n-o bagi în seamă, la început!... Vezi că-i cald și-i cam zăpușeală, dar nu te sperii!... Și-apoi, cînd îți dai seama ce-i și cum, nu mai vezi nimic în jur, nici tu soare, nici tu cer, nici tu lumină, nici tu zare!... Totu-i ca o năclăială fierbinte, ca o zeamă de cucută!... Eu, măcar, așa am trăit lucrurile astea, așa mi le-am împărit în minte!... Eram învățat să stau pe cîmp, cu oile, și-am băgat de seamă că ele, cît sînt de blinde și de ascultătoare, s-au făcut rele și urite, după ce n-au mai avut, pe nicăieri, firicel de iarbă!... Le străluceau ochii în cap, ca la ciinii atinși de turbare!... Și lîna începuse să se rupă de pe ele!... Iar vitele, prin sate, trăgeau de streșini și mugeau a pagubă și a pustiu!... Oamenii plecau și veneau, bărbații!... Și-n casa în care nu era bărbat, plecau femeile!... La noi era, dar tata era cam moale și cam lăsător, nu știu cum să zic eu!... Nu se dădea dus, ca într-o presimțire!... Pînă la urmă a plecat și el, împreună cu alți cîțiva, într-o seară!... Mi-a spus să am grijă de casă, că-s fecior mare!... Și eu i-am spus c-o să am, să nu-și facă griji!... Și-am rămas cu mama și cu încă doi frățiori, mai micuți!... Și-am stat și-am tot așteptat, înmulțind și lungind o mîină de făină!... Și tata nu mai venea, iar mama abia se mai ținea pe picioare!... Și alături de noi avea casă și acareturi un bogătan care o belferea, n-avea griji!... Nu se făcuse nimic nici pe ogorul lui,

dar avea rezerve, dă-l în focul lui de vîrcolac, că era ca un vîrcolac, ca un vîrcolac negru și urît !... În afară de asta, pleca și venea, mai făcea învîrteli, multe și mărunte !... Pe noi, pe mine și pe frații mei, dacă ne vedea pe aproape de casa lui, ori prin curte, pocnea din bici și ne alunga de nu ne vedeam !... Și noi, ce era să facem, o luam la fugă, alergam de amețeam, că amețeam repede de tot pe-atunci, de foame sau poate că de altceva !... Acasă, cînd ne înturnam, era aceeași părăsire și aceeași jale, pentru că mama s-a îmbolnăvit, a căzut la pat și-a și murit, în cîteva zile !... În brațele mele a murit, în niște chinuri mari, de nici nu pot fi descrise, iar frații mei, pînă cînd am văzut eu de îngropăciune, au mincat ceva, nu știu ce, pămînt sau frunze, și-odată au început să se umfle !... Atunci ne-au luat pe toți de-acolo, după ce a murit mama !... Pe mine m-au adus înapoi, iar pe ei i-au dus la spital... Pe drum, m-am întîlnit cu tata și el ar fi vrut să mă ia înapoi, acasă, dar oamenii aceia n-au vrut să mă lase..."

•

Nu era numai asta, ce-i drept. Cauza principală care îl determina să fie mai aspru decît îi era firea, ținea de Tismăneanu, de cei cîțiva ani, pe care el, Pozdare, crud și neînvațat fiind, îi petrecuse în preajma acestui muncitor dirz și îndîrjit, pornit contra tuturor. Nu spun că Tismăneanu l-a influențat într-un fel sau altul. Ar fi simplist și schematic, n-aș rezolva nimic, dacă aș pune problema în acest fel, nu m-aș apropia de adevăr, fiindcă de rezolvat nu voi rezolva nimic nici așa, — viața e cea care le rezolvă pe toate, cu o fermitate de neînduplecat.

Tismăneanu și-l subordonase complet pe Pozdare, îl cucerise cu marea sa pricepere într-ale meseriei (fiindcă era artist, nu era muncitor, și parcă era mai frumos și mai bun, cînd lucra), începuse să-l dăscălească apoi, într-un anumit fel, nu neapărat rău, dar nici bun. De fapt, el își înșira regretele și nemulțumirile, cînd îl învăța pe băiat cum ar trebui să se poarte.

„Cel mai bine e să nu te amesteci în treburile astea, îi spunea el lui Pozdare, să stai și să le cercetezi, să le studiezi chiar, fără a te amesteca în ele !... Pentru că dacă te amesteci în lături, măi băiete, te mănîncă porcii, te hăpăie de nu te vezi ! ...Și chiar dacă nu te hăpăie, tot te resimți, dacă te molfăie ăștia în fălcile acelea ale lor !... Te simți și te resimți, pe viață !... Pe cînd așa, dacă te pregătești bine din punct de vedere profesional, dar bine de tot, nu are nimeni ce-ți face !... Asta să-ți fie legea, asta să-ți fie religia : meseria !...”

Așa îl învăța Tismăneanu, așa îl dăscălise el, de nenumărate ori, iar băiatul, acum, adică atunci, în vremea la care

mă refer eu, încerca să se desfacă de lucrurile astea, care pătrunseseră adinc în sufletul lui. Și fiindcă nu izbutea, și nici nu înțelegea care îi erau chingile și îngrădiniile, se zbătea și se frământa, își vărsa năduful în afară, devenind și fiind cum nu-i era felul : mai rău decît ar fi fost el, în alte împrejurări, mai dur decît ar fi fost nevoie, excesiv în toate, cum e omul cînd se caută pe sine. Perioada însăși era, de fapt, așa : favorabilă exceselor, hrănindu-și tensionările din durițăți și din asperități, cum se întîmplă în vremuri de răscruce și mai ales atunci cînd dorința de schimbare a lucrurilor e mai puternică decît cerința obiectivă a împrejurărilor, e împinsă la extrem, din motive obiective sau subiective, asta nici nu mai contează. În orice caz, lucrurile așa stăteau atunci, iar Vasile Pozdare le trăia din plin. Se certase cu fata cu care era în vorbă într-un timp. Venise vremea iubirilor peste el, dar Vasile n-avea timp pentru așa ceva, el era prins cu altele, cu „munca politică de masă, cu lupta contra sabotajelor, cu combaterea speculei...” Și-o necăjea pe biata fată, o bruftulua și-o trimitea acasă, ori îi fixa întîlniri la care nu se mai ducea. Fata, o știam și eu, lucrase un timp la atelierul nostru, la pontaj, înghițea și tăcea, se supăra și-l ierta, luînd-o de la capăt, cu toate, fiindcă ținea la el, îl iubea cu adevărat. Numai ce mă pomenesc cu ea în biroul meu, într-un colț de hală, de fapt, unde îmi încropisem și eu un fel de birou, plînsă și răvășită, plîngînd și suspinînd înică, rușinîndu-se dar nereușind să se stăpînească.

„Dar cu dumneata ce-i ?” am întreat-o eu.

„Nimic ! mi-a spus fata. Știți, eu...”

„Nu știu nimic ! Aștept să-mi spui...”

„Știți, eu... — a mai spus ea, uitîndu-se nu știu cum la cei ce erau de față. Eu sînt Nuța...”

Le-am făcut semn celorlalți să mă lase puțin, să mai aștepte, fiindcă trebuia să aibă loc o ședință, trebuia să mergem undeva, nu mai știu unde.

„Ei, ia spune, i-am zis eu fetei, observînd abia atunci cît era de frumoasă și de nu știu cum, așa slăbuță cum era, — cu părul țîșnindu-i de sub năframă, cu fața rumenă și proaspătă, cu ochii mai mult verzi decît căprui, scăpărînd cumva în cîte-o clipă, cu pomeții obrazilor ușor ieșiți în afară, cu un nas mic și cu o gură cum nu au chiar toate femeile (buza de jos îi era ușor răsfrîntă, ieșită puțin în afară), — cine a îndrăznit să mi te supere, cine mi te-a necăjit atît de tare ?!...”

„Știți dumneavoastră !” a zis ea, așezîndu-se pe marginea unui scaun.

„Nu știu !... De unde să știu, doamne ferește ?!...”

„Cu Vasile ! a mai spus ea. Cu Pozdare...”

„Ce-i cu el ?!...”

„Ce mă fac eu cu el ?!”

„Nu știu, să vedem...”

„Nu știți, să vedeți ?!... Nimic nu știți, altceva, decât să strigați lozinci și să îndemnați oamenii la luptă, mereu și mereu, de parcă dă laptele în foc !... Dar ce lupte mai sînt și astea, dacă nu se mai termină niciodată ?!... Și dumneavoastră, ce luptători mai sînteți, dacă nu știți să stați de vorbă cu o fată ?!... Și-apoi...”

„Și-apoi, ce ?!” am întrebato eu, fiindcă ea se oprise deodată, tăcuse brusc.

„Nimica... Dar ce mă fac eu cu Vasile ăsta, o viață întreagă ?!... Fiindcă-i băiat bun, să știți, chiar foarte bun !...”

Altceva nici nu mi-a mai spus, nu mi-a povestit cum se certaseră, cu ce și cînd o supăraseră Pozdare. Făcea ce făcea, vorbea cîte toate, la întimplare, apoi se întorcea la întrebarea de mai înainte, — „Ce mă fac eu cu el, o viață întreagă ?” — de parcă ar fi hotărît cineva, fără drept de apel, ca ei amîndoi să fie uniți pentru toată viața.

„Dacă ar fi vorba de un an sau de doi, i-am spus eu pe la un timp, s-o mai îmbunesc, s-o mai înveselesc, ar fi cum ar fi, dar așa...”

Nu i-au plăcut vorbele mele, s-a supărat și-a dat să plece. Am oprit-o și i-am făgăduit, fără nici o urmă de ironie, că o să vorbesc cu Pozdare, lucru pe care l-am și făcut, am încercat, adică, să-l fac, pentru că n-am obținut nici un rezultat.

„Ce vă amestecați dumneavoastră în treburile mele personale ? mi-a răspuns el, scurt și cam tăios. Și zgaiba aceea, ce tot vrea, de nu mă mai lasă în pace ?!... Ea nu vede, proasta, că sînt ocupat pînă peste cap și că nu am timp de fleacuri...”

I-am văzut împreună pe urmă, a doua sau a treia zi. Veneau de către pădure și erau voioși și împăcați. Ea, mai ales, era așa de bucuroasă, că nici nu se mai uita la lume. Iar eu ce era să fac, i-am petrecut cu privirea și-am zîmbit a rîde. Adevărul e că îmi părea bine, doream, mai mult decît aș fi putut-o dori pentru mine însumi, să-l văd pe băiatul acela mlădiu și dezghețat scăpat de scrișnete și de încrîncenări, limpezit cu toate. Asta mi-a fost gîndul, atunci, — „Da, e bine, fata e frumoasă și inimoasă, iar el...” — astea mi-au fost vorbele și speranțele, cînstite dar cam grăbite, fiindcă nu s-a ales nimic din ele.

La scurt timp după asta, la mai puțin de o săptămînă, l-am surprins pe Vasile într-o nouă și neașteptată dezlănțuire, înjurînd și scrișnind, cu o ură mare și cumplită, căreia eu nu-i voi spune patologică, pentru că nu era patologică, era născută

din apăsările stîrnite de mizerie și de durere, care se grămădiseră în sufletul lui, de la cea mai fragedă vîrstă. Dar era înfiorătoare, oricît ar fi fost ea de întemeiată. De fapt, el nici nu m-a văzut atunci, sau poate că nu m-a luat în seamă, atît era de ocupat, cu strigătul și lovitul, fiindcă îl lovea mereu pe unul, peste cap și peste spate, cu pumnii și cu cîte-o bucată de pepene, pe care o lua de la cei de pe margine (individul acela era un speculant, învîrtise afaceri pe la economat și pe la cantină, și-acum fusese dat pe mîna muncitorilor, să-l judece, i se pusese o placă mare pe spate, pe care scria, cu litere mari și roșii, proaspete încă, sîngerînde : „Moarte speculanților și sabotorilor !...”). Asemenea manifestații avuseseră loc atunci și în alte părți, mai peste tot, dar așa de violentă și de nemiloasă, cum a fost cea de la noi, nu cred să fi existat alta, altundeva. Sporul acesta de asprime l-a adus, fără nici o exagerare, Vasile Pozdara, moldoveanul acela blajin și mlădiu, cu ochii albaștri, cu zîmbetul cald și înrouat. Și-au dat drumul și alții pînă la urmă, s-au pornit și s-au dezlănțuit toți, ca într-o înfrigurare, dar seminul el l-a dat, Pozdare, el a ținut sus steagul miniei, în tot timpul manifestației aceleia, în urma căreia vinovatul a ieșit umflat și tumefiat, plin de sînge și de zeamă de pepene, plin de zgură și de bucăți de șpan, speriat și rupt. Ultima lovitură i-a dat-o Vasile, la poarta numărul trei. Il îndemnase mai întîi să zică și să repete : „Cine face ca mine, ca mine să pățească !” — dar ăla, ce să zică, fiindcă nu mai avea nici glas și nici gură, forfotea, cînd da să vorbească, clo-cotea, ca o gură de canal.

„Așa, va să zică ?! a spus Vasile, înainte de a-l lovi. Îți bați joc de mine, fire-ai al dracului să fii, cu mă-ta și tată-tău cu tot !...”

L-a lovit pe urmă, i-a dat una peste cap și s-a uitat la el, cum s-a muiat și cum a curs în jos, spre caldarîm. Pe ceilalți, însă, nu i-a lăsat să mai dea în căzătura de jos. A poruncit să fie chemată salvarea uzinei și-a așteptat lingă individ, drept și palid, cum nu-l văzusem niciodată.

III

Cîndva, nu demult, tu îmi vorbeai de modificările și complexările suferite de ipocrizie, de *minciună*, despre salturile făcute de unii și de alții, care au îmbrățișat la un moment dat ceea ce au combătut mai înainte, pîrînd și chiar fiind la fel de convinși, la fel de sinceri, astăzi, ca și ieri, fiind așa cu adevărat, avînd sau însușindu-și o anumită calitate, care exclude dedublarea, deși se bizuie pe ea, a crescut din rădăcina ei adîncă și rea. Există, într-adevăr, și asemenea oameni, care

mint cinstit, dacă se poate spune așa, nu joacă teatru de loc, nici față de alții și nici față de ei înșiși, sînt sinceri mereu cu toate că străbat etape deosebite și au păreri care se bat cap în cap, așa cum există și indivizi care fac salturile astea deliberat, dacă nu chiar științific, calculîndu-și dinainte beneficiile, pe cele materiale dar și pe cele morale, ținînd de atmosferă și de prestigiu, de asigurarea ascensiunii sau de păstrarea pozițiilor cîștigate.

Vasile Pozdare, însă, nu face parte nici dintr-o categorie, nici din alta, cu toate că a cunoscut și el asemenea salturi, schimbări neașteptate, de atitudine, modificări contradictorii, rămînînd, totuși, același om, apropiindu-se parcă și mai mult de ceea ce a avut și are mai bun în întreaga lui ființă. Nu e vorba, desigur, de nici un miracol, lucrurile s-au petrecut în raport cu niște împrejurări concrete, care au fost, nu de puține ori, dure și precipitate, luîndu-l în stăpînire, acaparîndu-l pe nepregătite, așa cum i-a acaparat și pe alții, zeci și sute, obligîndu-l să zică sau să întreprindă ceva, forțîndu-l să se scuture de toate cojile făpturii sale, de tot ce era superficial în felul său de a fi, determinîndu-l totodată să-și dea în vileag latențele, fațetele bune dar și pe cele sumbre, limpezîndu-l și răvășîndu-l, încă o dată și mai o dată, ca într-un suiș de cascadă. Și el, suflet nobil și rădăcină trainică, de țaran tînăr, le-a împlinit și le-a trecut pe toate. Și dacă a reușit să se regăsească, e pentru că avea un fond bun și viguros, pentru că a fost cinstit cu adevărat și pînă la capăt, nu s-a lăsat indus în eroare de luminile amăgitoare ale diverselor împrejurări, a mers pe un drum, apoi, dacă a văzut că drumul acela nu ducea unde credea el, l-a părăsit și s-a întors la făgașul inițial, fiind în contrast uneori, stîrnind nedumeriri sau dezaprobări.

Dintre piedicile amintite pînă acum, cel mai greu s-a desfăcut Vasile Pozdare de înăspririle și de încrîncenările acelea mari, care nu erau (mă repet dinadins) numai ale lui, erau ale anilor aceloră învîlmășiți și grei, care nu-și găsiseră, încă, ritmul, ieșiseră și nu reușiseră să se reintegreze în mișcarea cea mare a lumii.

A fost trimis la țară într-un timp, ca instructor de partid mai întîi, ca organizator, mai apoi. N-a zis că nu merge, a primit, dar a muncit prost pe-acolo, a săvîrșit constrîngerii și brutalități, cu duiumul. Unele lucruri de acest fel le-am aflat mai tîrziu, despre altele mi-a vorbit chiar el, cînd ne întilneam.

„Ei, cum mai merg treburile, Vasile Pozdare?” îl întrebam eu.

„Merg, spunea el, trebuie să meargă, îi musai !...”

Într-un rînd, dacă nu în mai multe, ne-am ciondănit.

„Vezi, i-am spus eu, cam rar și cam încet, după ce mi-a povestit el cum l-a forțat pe un om să-și predea cotele, — n-o lua chiar așa, aicea-i mai complicat, e sat, e vorba de țărani !...”

„Și ce dacă?!... Ce, ei nu trebuie să se încadreze?”

„Ba trebuie...”

„Atunci?!”

„E altă lume acolo și-ar fi bine să umbli altfel prin ea !...”

A ris, a dat să ridă, mai bine zis, fiindcă n-a izbutit, a scrîșnit mai mult.

„De unde pînă unde altă lume?! Dar ce, eu nu sînt de la țară, nu știu ce-i acela car și ce-i aceea o vacă?!... Știu, tovarășe, n-aveți grijă !...”

„Sigur că știi, numai că între satul din Moldova și satul de aici, din Ardeal, există anumite deosebiri !...”

N-a fost de acord nici cu asta, atunci. Mai tirziu a recunoscut anumite lucruri, dar tot din partea lui, în același fel, scrișnit și neîndurător.

„Ați avut dreptate, a zis el, între satul din Moldova și cel de-aicea, au existat și există deosebiri numeroase !... La noi, la Moldova, oamenii sînt mai săraci și mai altfel, au fost și sînt și-acolo găzdoi, dar e altfel, în timp ce aicea, la Ardeal, sînt chiaburi și reacționari toți !...”

„Chiar toți?!”

„Nu chiar toți... Dar care sînt, apoi sînt !... Au gospodării mari și trainice, au care mari și vite multe, cămările le sînt căptușite cu șunci și cu table mari de slănină, iar ei sînt năsădiți și îndîrjiți, de ură și de dușmănie ! Aștia, dacă ar putea, ar trage cu tunul în noi, nu cu pușca ori cu mitraliera...”

Pe urmă, după ce a fost exclus din partid, dar nu imediat, la un an de zile după asta, a venit și mi-a spus că am avut dreptate. Atunci, în timpul discuțiilor, la care am asistat și eu, cum spuneam, nu s-a îndoit de loc, n-a vrut să recunoască nici o greșeală, înrăutățindu-și și mai mult situația, îndîrjindu-i pe toți, — și mai ales pe cei de la regiune, un sercetar și un instructor, care aveau sarcina să rezolve această problemă, s-o ducă la bun sfîrșit și să raporteze apoi „cum au decurs lucrurile...”

„Cum, tovarășe, făcea secretarul, în răstimpuri, chiar nici o recunoaștere, nici o autocritică?!...”

„Îi musai să fie?” răspundea, imperturbabil, Vasile Pozdare.

„Nu-i musai, dar dacă sînt greșeli, trebuie să fie și autocritică, nu se poate altfel !... Unde am ajunge, dacă și-ar face fiecare de cap?!...”

„Nicăieri !”

„Păi atunci?!... De ce nu recunoști ce-ai făcut?... Fiindcă ai făcut niște isprăvi, te-ai dat la constrîngerii, ai strîns prea tare șurubul...”

„Cum așa : prea tare?!... Va să zică trebuie strîns, e nevoie și de așa ceva?...”

„Este, e nevoie, dar...”

„Dar ce?!... Ba trebuie, bă nu trebuie!... Mie, cînd am fost trimis să lucrez la țară, mi s-a spus să duc acolo spiritul drept și inflexibil al proletariatului!... Și eu l-am dus, am fost cam aspru și cam dur, dar n-am făcut-o pentru mine, am făcut-o pentru partid și pentru popor, pentru clasa muncitoare!...”

Situația era cam bolmojită, după cum mi-am dat seama. Nu-i cunoșteam dedesubturile, dar i-am sesizat fondul, — motivul principal al punerii în discuție nici n-a fost pomenit.

„Dar ce-i cu treaba asta? l-am întreat eu pe secretarul regional. De ce să stăruie așa de mult?”

„Îți explic eu, lasă, mi-a spus el, om cumsecade altfel, dar cam prudent, cam mlădios, te-aș ruga deocamdată să-l sfătuești pe berbecosul ăla s-o lase mai moale, să-și facă auto-critica, să spună și el ceva mai acătării!... Și-atunci, poate că nici nu-l excludem...”

L-am căutat pe Vasile Pozdare și l-am sfătuit s-o lase mai moale, să fie și el mai mlădios, pînă trece împrejurarea aceea grea.

„De ce, adică, să fiu așa?” mi-a răspuns el.

„Dar de ce să nu fii?”

„Ei, asta-i, știu eu de ce, am eu motivele mele!...”

„Spune-mi-le și mie!... Dacă-i așa, se schimbă treaba!... la zi, spune!...”

El a tăcut și s-a uitat lung la mine.

„Sînteți cu artileria grea cumva?” m-a întreat el.

„Care artilerie?!... Nu pricep!...”

„Vă cred!... Acum v-am crezut!... Ați fost sincer!...”

Îmi era superior în clipele acelea, știa mai mult decît mine, dar nu numai din cauza asta, ci și pentru că întuise mai bine și mai în profunzime anumite tendințe, pentru că neîndurările lui, — și bănuielile, și încrîncenările — îl ajutasera să vadă exact, pînă în străfunduri, situația în care se afla, care părea, atunci, fără ieșire.

„Nu vă mirați, mi-a spus el, dar adineauri a venit unul și mi-a suflat la ureche (eram la closet și eu, ca omul) să fiu atent, că ăștia pun în mișcare artileria grea, fac pregătiri serioase!...”

„Care ăștia?!”

„Ăștia, alde dumneavoastră!...”

Altceva n-a mai apucat să-mi mai spună, a fost chemat în sală, toți am fost chemați în sală, unde s-a desfășurat apoi, respectându-se în aparență toate normele, o mică și prea frumoasă înscenare, una din acțiunile acelea bine și cu grijă puse la punct, în urma cărora au rămas și rămân sfărâmaturi de gânduri și cioburi de suflete.

„Reluăm discuțiile, tovarăși, a spus secretarul regional, mai grăbit și mai ferm, mai tăios și mai combativ decât fusese în discuția pe care o avusese cu mine, în pauza ședinței, — tovarășul Pozdare e întrebat încă o dată dacă mai are ceva de spus, față de faptele pe care le-a făcut, față de lucrurile care i se impută ?...”

„Dar cine mă întreabă ?” a răspuns Pozdare, cam ironic, ce-i drept, cam dintr-o parte.

„Cum cine ?!... Noi !...”

„Care noi ?!... Noi, regele Mihail întâiul, sau noi, tovarășul Jimbla ?!”

Secretarul s-a mîniat, dar nu s-a trădat, nu și-a dat drumul.

„Tovarășul Pozdare, a zis el, mai rar dar și mai tăios, să lăsăm spiritele de glumă pentru alte împrejurări !... Noi, prezidiumul, am discutat în pauză și-am stabilit să-ți mai dăm o dată cuvîntul, să nu încălcăm în nici un fel democrația de organizație !...”

„Asta era, așadar ?!...”

„Bineînțeles !... Dacă socotești că sînt unele aspecte care au fost insuficient abordate, sau dacă ți-ai mai revizuit părerile, noi te ascultăm cu plăcere !...”

„Părerile nu mi le-am schimbat, a spus Vasile, în urma lui, în ce privește aspectele, m-aș opri asupra unuia, care nici n-a fost amintit măcar...”

„Poftim ! a mai spus secretarul. Poftește !...”

Pozdare a ieșit încet în față și a spus, rar și cam tare, că motivul principal pentru care era pus el în discuție nici nu fusese amintit acolo și că el, motivul ăsta, nu era legat de munca lui de activist, ci de faptul că se atinsese de un anumit neam de oameni, dintr-un anumit sat, oameni pe care nu-i supăraseră nimeni de vreo cîțiva ani de zile, care făceau ce vroiau acolo, fără a se sinchisi de cineva. Dacă vroiau, își plăteau obligațiile pe care le aveau față de stat, dacă nu vroiau, nu și le plăteau, fugeau la Gavrioiu, la regiune, că aveau șosea asfaltată pînă acolo, cu toate că satul lor nu era așezat pe nici una din arterele mari de circulație. Asfaltarea asta fusese una dintre primele acțiuni întreprinse de tovarășul Gavrioiu, după ce devenise prim-secretar, fiindcă el nu era un oarecare pe la regiune, — „era omul cel mai de seamă, căruia i se putea îngă-

dui această plăcere, să meargă pe asfalt pînă acasă, ori de cîte ori vroia să-și vadă părinții și frații...”

„Eu nu zic că munca mea e în afara oricărei discuții, a spus Pozdare în încheierea scurtului și cam abruptului său cuvînt, spun numai că motivele reale sînt astea, pe care le-am amintit !... E vorba, după cîte mi-am dat eu seama, de un vechi și cam îpușit abuz de putere, de un sistem de lucru care nu are nimic de-a face cu sistemul nostru socialist !...”

Atîta l-a fost, pentru că pe urmă s-au repezit la el, care mai de care, cu întrebări și cu înfierări, cu proteste și cu vehemente.

„Nu se poate, tovarăși ! spuneau nemulțumiții. E inadmisibil ! ...În loc să-și facă autocritica, individul ăsta, căruia nici nu-i pot zice tovarăș, se dedă la ponegriri !... Discută el activitatea tovarășului Gavrioiu, dar cum de îndrăznește, cum de-și îngăduie ?... Păi noi, tovarăși, partidul nostru și statul nostru, luptă pentru modernizarea drumurilor, care drumuri sînt ale noastre !... Tocmai de aceea și tocmai pentru asta...”

Abia atunci am priceput ironia și teama lui Vasile Pozdare, legate de *artileria grea*. Nici nu era așa, ce-i drept, nu era vorba de *artilerie*, dimpotrivă, era vorba de un fel de galerie, care se încheagă în unele adunări de ale noastre și care e formată din oameni slabi, neimpliniți și stătuți, chinuți de neputință și de umbra în care sînt nevoiți să stea, dornici să se afirme și ei într-un fel sau altul, de-a-lde Liviu Bălăceanu sau Theodor Tîrtoabă. Neputînd să se evidențieze prin munca lor și prin faptele lor, asemenea oameni se constituie în anumite împrejurări într-un fel de opinie publică, lovînd orbește acolo unde li se spune să lovească, fiindcă aștia, cînd se reped, nu se mai uită la om, nu se mai gîndesc la dreptate și la principialitate.

„...Așa, da, cum spunea și tovarășul secretar !... Da' unde ajungem noi, dacă o luăm pe drumul ăsta, care vrea să zică ?!... Astăzi discutăm activitatea și munca tovarășului prim-secretar, mîine cine știe ce facem !... Păi asta-i anarhie, care anarhie !...”

Excluderea lui Pozdare devenise, după o asemenea desfășurare de forțe și de idei, o simplă formalitate, ținînd de numărarea voturilor, — „dovadă concretă a partinității și combativității de care a dat dovadă organizația de bază...”

„Așa a fost să fie ! a spus Vasile mai apoi, cînd mi s-a mărturisit. Nu există fatalitate, sînt de acord, nu există destin și predestinare, dar dacă e să se petreacă un lucru, mai ales astăzi, se petrece, fără smînteală !... Dacă n-ar fi fost seceta, n-aș fi venit eu încoace, împins de foame și de moarte !... Nici

nu trebuie să te lansezi în nu știu ce analize, ca să-ți dai seama de dizlocările care s-au produs deodată aicea, la noi și în împrejurimi !... Pentru că înaintea secetei, a fost războiul, războiul acela lung și greu, și-ntoarcerea armelor, și continuarea lui !... Iar mai apoi, după seceta care m-a adus pe mine aicea, s-a ivit o altă secetă, al cărei principal izvor a fost și este lipsa de timp, graba, dorința de a face totul, deodată !... Asta și o anumită limitare a lumii, o copiere a ei, care nu e favorabilă niciodată frumosului și sensibilității !..."

„Nu știu de ce, i-am spus eu pe la o vreme, dar am impresia că îți cauți, în afară, justificări pentru tot ceea ce s-a întâmplat cu tine !?”

„Ba nu, nu-mi caut, a continuat el în același fel, stăpinit și concentrat încă asupra cercetării lucrurilor, nici n-am nevoie de motivări, n-am ce face cu ele !... E vorba de altceva, dacă îmi îngăduiți, e vorba de înțelegerea exactă a împrejurărilor prin care am trecut, prin care trecem toți, care n-au fost și nu sînt prea blînde !... Deficiența principală a împrejurărilor acestora este precipitarea de care vorbeam eu, care a fost, uneori, cam artificială, cam brusc și cam nefiresc născută !... Dacă n-ar fi așa, n-aș fi fost eu trimis așa de brusc și-atît de categoric să duc muncă de partid la țară, să colectivizez și să schimb lumea de-acolo, cît mai repede și cît mai categoric !... Să știți că abia acum v-am dat dreptate, în ceea ce mi-ați spus despre sat, în ceea ce ați apucat să-mi spuneți, pentru că nici dumneavoastră nu prea aveți timp, de cercetări și de drămuiri, le-ați rezolvat pe toate din mers, ca și mine... Ca și mine atunci, pentru că acum, de cînd am fost dat afară din partid și din munca de partid, — fiindcă cealaltă muncă, de la fabrică, nu mi-o poate lua nimeni, — am timp berechet !... Îl și folosesc, nu-i vorbă, fac ceea ce ar fi trebuit să facă alții cu mine, înainte de a mă trimite la țară !..."

„Adică ?!”

„Citesc, mă documentez și mă clarific asupra problemelor acestora, ideologic dar și literar !... Am parcurs o bibliografie enormă, o parcurg încă, am citit și-am recitat ce-a scris Lenin despre treaba asta, îl citesc pe Stalin acum și-mi caut și altfel de cărți, de literatură populară... Le fac pe toate ca într-o aducere aminte, tîrziu dar nu și fără rost !... Nevastă-mea, Nuța, mă tot întrebă de ce fac asta, ce rost are ?!... Și eu i-am spus și-i spun că are rost și cred că n-am greșit și nu greșesc de loc !... E adevărat că nu mai sînt activist și nici măcar membru de partid nu mai sînt, dar asta nu înseamnă că n-am voie să mă clarific în problemele astea și că trebuie să merg înapoi, nu înainte !... De ce aș merge înapoi, de ce nu mi-aș urma, adică, drumul meu propriu, care nu poate fi decît suitor ?!..."

Pentru că am intrat în conflict cu niște profitori ai revoluției?!... Dar asta, socotesc eu, abia trebuie să mă îndemne la muncă și la cinste!... Altă învățătură nici n-am tras din tot ce s-a petrecut cu mine, fiindcă excluderea, ați văzut și dumneavoastră, n-avea nimic de-a face cu esența problemelor, ținea de o chestiune incidentală!... Altoro, care au făcut silnicii și prostii, nu le-a zis nimeni nimica..."

„Și totuși, nu te încearcă nici un regret?”

„Ba bine că nu, mă încearcă mereu, și-ntre ele, la loc de frunte, stă un anumit fapt, o întâmplare cumplită și de neînțeles!... Asta s-a petrecut în satul R., unde am avut dificultăți mari cu strângerea cotelor!... Eram, atunci, între ciocan și nicovală, fiindcă primeam mereu telefoane, eram somat de câte trei ori pe zi, să isprăvesc odată cu treaba aceea!... Și eu îi dădeam zor, dar era greu tare, recolta fusese compromisă, recolta de grâu, mai ales!... Nu putea fi vorba de reduceri, nici măcar cu un sfert de procent!... Trebuia dat, trebuia adunat, trebuia trimis!... În contextul ăsta, asupra căruia nici nu insist, fiindcă nu vreau să-mi justific isprava, a venit la mine un om cam la vreo cincizeci de ani și mi-a spus că el n-are grâu, a dat ce a avut, a însămintat ce i-a mai rămas, și-acum, dacă eu vroiam să iau ceva de la el, să-i iau sufletul, ori să-l iau pe el, dacă nu!... «N-am nevoie de tine și nici de sufletul tău, i-am spus, am nevoie de grâu!... Și nu eu am nevoie, au nevoie muncitorii, la oraș!...» «Dar tu ce ești, mă?» «Sînt activist de partid, și-apoi!...» «Și-apoi ce?!» «Să nu-mi zici mă, asta e, să vorbești cuviincios!...» «Așa s-ar cuveni, așa ar trebui să vorbești și tu, mă, voi toți ar trebui să fiți cuviincioși!...» În sfîrșit, nu insist, cum spuneam... Fapt e că l-am palmuit, cînd nu se aștepta nici el și nici mie nu-mi era gîndul la asta... L-am lovit cu palma, încet și de aproape... Iar el, nici nu s-a clintit, a tăcut, a dus mîna la obraz, l-a pipăit, ca într-o aducere aminte, pe urmă s-a întors și-a plecat, mergînd, vă rog să mă credeți, cu pasul tatii, tirînd puțin un picior, clătînd ușor din cap, tot ca într-o nedumerire!..."

IV

Lucrul cel mai interesant, din tot ce s-a întîmplat cu Pozdare în acești ani, interesant și palpitant, deosebit, ține de puterea aceea a lui, aproape miraculoasă, de a se regăsi pe sine însuși, de a ieși mereu dintre coji și dintre găoci, fiindcă a lăsat mai multe rînduri de găoci în urmă, nu numai unul. S-a scuturat firesc de ele, exact cînd trebuia, aproape așa, adică, pentru că s-a grăbit și el, s-a grăbit pe sine și i-a zorit și pe alții, a luat-o prea înainte, uneori, iar alteori a rămas prea în urmă, scrișnînd, măcinîndu-și neîmplîninile și îndîrjirile. A

cunoscut și el, așa cum au cunoscut și alții, momente de criză acută, a trecut prin perioade de izolare și de însingurare, dar nu s-a pierdut cu firea, nu s-a înrăit și nici nu s-a înăcrît. Dimpotrivă, s-a regăsit mereu, cum ziceam, dezvăluindu-și noi și noi fațete, devenind mai altfel, n-aș spune mai bun, cristalizându-se, în orice caz, plătind încă un tribut enorm pentru fiecare pas pe care l-a făcut înainte. Citeodată înclin să cred că toată puterea lui, explicația reală a tuturor regăsirilor prin care a trecut, țin de cinstea pe care a pus-o el în balanță, de fiecare dată, dar nu-i numai asta, îmi dau seama prea bine, fiindcă cinstiți au fost și alții, fără a fi capabili de regăsiri și de primeniri.

Există, socotesc eu, și alte cauze.

Există, în primul rînd, o sensibilitate neobișnuită a omului acestuia, o putere de a vibra în fața vieții cum nu se întîlnește prea des, așa cum a existat și există o capacitate rară de analiză și de auto-analiză, cum de asemenea nu mi-a fost dat să întîlnesc prea des. Există, pe urmă, fata care se plîngea de el într-un timp, care a devenit apoi o femeie exemplară, stînd alături de el în momentele cele mai dificile, — și cite momente n-a avut el, de acest fel ? ! — dîndu-i dreptate chiar și atunci cînd nu avea, trăind toate frămîntările lui, ajutîndu-l enorm, cu toate că el nu-i recunoaște nici un merit în această privință, nu pentru că ar fi nerecunoscător, ci pentru că nu trește o anumită convingere, că s-a edificat singur, neacordînd altcuiva, și condițiilor exterioare, sau obiective, sau cum vrei să le zici, nici un merit, nici o contribuție la formarea și edificarea lui ca om. E adevărat, în ceea ce o privește pe soția lui, că nici ea nu-și revendică nici un merit, atît de mult s-a identificat cu el și cu munca lui, ajungînd pînă acolo încît a început să trăiască prin el, dacă se poate spune așa, mai ales de cînd s-a lăsat de muncă, în favoarea familiei. Asta s-a petrecut, ce-i drept, mai tîrziu, fiindcă atunci, după excluderea lui din partid, ea îi era egală, dacă nu chiar superioară, în sensul consecvenței, în sensul tăriei. Îl aștepta la poarta fabricii, cu copiii în brațe, îl căuta prin cîrciumi, dacă se ducea la băut. Poate că îl mai și plictisea, îl cicălea uneori, dar asta nici nu contează. Contează stăruința aceea deosebită, devotamentul acela orbesc, dus dincolo de orice limită. Nici n-ai fi crezut că ar putea să iasă la iveală o asemenea femeie, din fata aceea zglobie și cam năzuroasă, nelimpезită, în orice caz.

Ai săi, părinții și frații, — frații ei erau activiști pe-atunci, se aveau bine cu primul secretar, cu cel care îl urgisise pe Pozdare — o sfătuiseră într-o vreme să divorțeze de Vasile, să-l lase dracului, — „deoarece era prost, era un hăbăuc fără

leac, prea le lua pe toate în serios, prea le punea la inimă pe toate, prea își închipuia el că e Dumnezeu dreptății și al cinstei..." Apoi, dacă văzuseră că ea nu se înmoaie și nu se lasă de loc, îi închiseseră ușa în nas și-i puseseră pe urma ei pe cei de la cadre, din uzină și de la comitetul orașesc.

„Știți, tovarășa Pozdare, i s-a spus femeii într-o bună zi, noi nu vrem să ne amestecăm în viața dumneavoastră personală, n-avem acest drept!... Dar totuși însă... E păcat, să știți!..."

„Nu pricep! a răspuns ea. Nu vreți să vă amestecați, dar totuși..."

„Adevărat, e vorba de soțul dumneavoastră!... E păcat, să știți, dumneavoastră, care ați fost și sinteți... Omul ăsta e o fiară, e o rușine pentru întreaga dumneavoastră familie, care familie..."

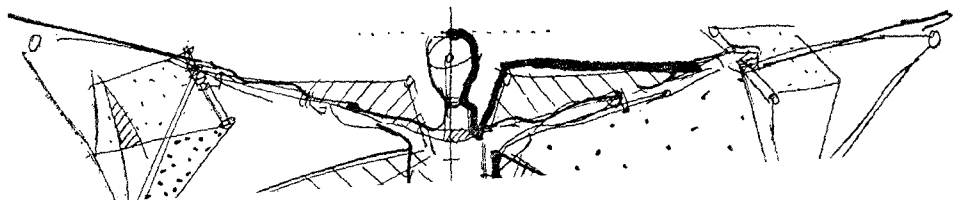
„S-ar putea, într-adevăr, a recunoscut, ca într-o repliere, soția lui Pozdare, dar ce-ar trebui să fac?!"

„Tocmai!... Noi ne-am gândit să-l lăsați, să divorțați! Nu insistăm, să știți, n-avem acest drept, dar totuși..."

Au îndrăjit-o și mai rău, cu intențiile astea ale lor, pseudo-principiale și pseudo-muncitorești.

„Dar voi, le-a spus ea la ultima discuție, de ce nu divorțați de nevestele voastre?!... De ce dați asemenea sfaturi la alții?!... De ce nu vă mai uitați în oglinda autocriticii din când în când?!... Să vă vedeți obrăzarele alea pământii, de predicatori mincinoși!..."

(Continuare în numărul viitor)

george țărnea

LEGEA COCORULUI

*el nu migrează din substanțe
din seva tandră a țărinii
ci doar din strîmta resemnare
a vidului înșelător*

*el nu se bucură de vraja
ușoarei evadări spre stele
ci doar cu țipătul rîvnește
să-și prindă unghiul în azur*

*și dacă aripile-i crude
rănesc o clipă depărtarea
cocorul doar străpunge frica
întoarcerii la nesfirșit*

ETICĂ ȘI PSIHANALIZĂ

În *Mica bibliotecă etică*, colecție ce apare sub îngrijirea Prof. Nicolae Bellu la Editura științifică, a apărut nu de mult cartea lui Vasile Dem. Zamfirescu intitulată *Etică și psihanaliză*. Autorul încearcă, pe baza unor cercetări psihologice, să ne convingă despre necesitatea și posibilitatea unei etici explicative.

Așa cum în estetică se cunoaște un moment normativ care a fost apoi, în urma unor laborioase exegeze, înlocuit cu unul de cunoaștere, și etica încearcă, mai ales în zilele noastre, un demers asemănător. Conștiințarea și recomandarea unor norme au fost preponderente începând cu eticile din antichitatea greacă și până târziu. Doar Aristotel face excepție, preocupările lui fiind îndreptate mai ales către cunoașterea moralității, în orice caz mai mult decât spre reglementarea ei, cum s-a întâmplat cu etica platonice, stoică și epicureică, preponderent normative. Momentul cognitiv devine precumpănitor în etică abia de la moralității francezi încoace. Etica, asemenea esteticii, era concepută ca o disciplină ce îndrumă mai mult decât explică. Demersul cognitiv a fost apoi pus pe întâiul plan (el de fapt nu a lipsit niciodată, dar a fost de cele mai adesea pe un plan secundar) și Vasile Zamfirescu aduce argumente pentru formarea unei etici

explicative. Ele se rezumă la trei: etica marxistă surprinzând legitățile existenței și devenirii moralei este preponderent explicativă; cunoașterea cauzală a realității morale este necesară, și, etica explicativă este posibilă datorită cercetărilor sociologice și psihologice la care se apelează în perspectivă interdisciplinară.

În această ultimă perspectivă autorul a optat pentru psihanaliză deoarece este mai bogată în implicații decât alte direcții psihologice și mai ales pentru că propune un model al psihicului în complexitatea și unitatea sa funcțională (conștient-inconștient, instincte, vise, refuzări, cenzură etc). Fără îndoială, valorificarea unor concepte ale psihologiei freudiene în perspectivă etică (și marxistă totodată) este sau poate fi un lucru interesant. Autorul nu uită, se înțelege, dimensiunea socialului (absentă pe cât se pare în psihanaliză) și încearcă o critică a psihanalizei când dezbate problema normalului și patologicului, instinctele, libidoul și structura personalității și principiile activității psihice. El amintește și tentativele anterioare de apropiere a psihanalizei de marxism, care au încercat să pună în evidență simburile rațional al metodei și valabilitatea cel puțin parțială a ei (Reich, Fromm, Marcuse etc.).

Rezultatele unei analize metodologice în perspectivă marxistă a psihanalizei i se par autorului pozitive: psihologia freudistă este o psihologie materialistă; o concepție deterministă (Hollidscher) — deși parțial mecanicistă — dar mai ales aduce o înțelegere dialectică a psihismului (Osborne), aparținând unei psihologii concrete (Politzer). Firește, analiza relevă și deosebiri fundamentale: tentativa sistemului, psihologismul, metoda analogică (analogii forțate), biologismul, dar mai ales concepția asupra societății, care este anistorică, psihologistă și statică. Cu toate acestea, pe urmele unor marxști occidentali (L. Scève și André Green) autorul consideră dialogul părților posibil și fructuos: „*există posibilitatea ca în cadrul teoriei marxiste asupra societății unele concepte psihanalitice să funcționeze ca o dezvoltare și particularizare teoretică a situației individului, care pune în lumină importanța motivației instinctuale și modul în care ea este transformată și utilizată social. Această colaborare ar putea marca o reușită în tentativa de a prezenta o imagine cât mai completă a omului*” (p.101). Apoi, în vederea consolidării demersului către o metaetică așa cum o înțelege Stoianović), autorul dezbate posibilitatea unei metapsihologii — ce încearcă o explicare globală a omului, și nu numai a omului — pornindu-se de la psihologia freudiană. Așa el urmărește aplicările psihanalizei în ceea ce privește operele de artă, demitizarea omului (mitul omului bun de la natură, al celui rău), caracterologia, motivările inconștiente. Autorul este conștient de modificarea unor date ale problemei într-o societate

socialistă, de aceea consideră ideile psihanalizei despre supraeu între anumite limite: în condițiile unei creșteri și educări publice a copiilor, rolul supraeului va fi diminuat, iar problema imaturizării morale nu mai poate avea o semnificație generală. În aceleași limite se înscrie și problema organizării sociale pe care Freud nu o sesizase. Nu-i mirare că, mergând pe această linie, autorul, criticând concepția raționalistă și hedonistă despre fericire, ajunge la concluzia că numai dezvoltarea integrală și armonioasă a virtualităților personalității (esența natural-spirituală) umane poate duce la fericire. Iar progresul ține de umanizare, de ideea că omul trebuie să transforme morala represivă într-una nerepresivă, fapt care ar marca „*consolidarea și amplificarea elementelor de progres ce anunțau o morală nouă*” (p.209).

Lucrarea ridică multiple probleme și semne de întrebare. Dintru început ridică două chestiuni de principiu: prima este oportunitatea apropierii psihanalizei de marxism, cu alte cuvinte, păstrînd necesitatea cercetării interdisciplinare, de ce nu toate psihologiile concrete existente — nu numai psihologia lui Freud — sînt invitate să participe la demonstrație? Dar oare are nevoie marxismul să aleagă una din ele? Nu se poate întemeia o metapsihologie pe baza datelor pe care le propune marxismul fiind seamă de evoluția psihologiei și trebuie neapărat recurs la o direcție — sau mai multe — de împrumut? Privind astfel lucrurile, trebuie spus de la început că fundarea unei etici explicative pornind de la psihanaliză este o modalitate posibilă lîngă altele, ce pot servi

premise tot atât de valoroase. Fiindcă, am văzut în dezbateră încercată, psihanaliza are pe lângă tezele acceptate sau acceptabile în perspectivă marxistă tot altele, dacă nu mai multe, necomplementare sau chiar în contradicție cu marxismul. Dar de la felul în care era considerat nu de mult freudismul („curent neștiințific în psihologia burgheză contemporană”, Dictionarul enciclopedic) la opțiunile de astăzi este incontestabil un progres ce se înscrie pe linia unui sistem deschis la toate cuceririle științei. Pentru că dacă structuralismul poate oferi anumite elemente metodelor de cercetare, în știință, cibernetica, bionica sau informatica altele, și psihanaliza, în măsura în care tezele ei fundamentale s-ar confirma, ar putea fi cu prudență valorificată. Și în acest punct atingem a doua chestiune de principiu: stadiul actual al cercetării. Se știe că în chestiunea instincțelor cercetările lui Lorentz au schimbat fundamental datele problemei, după cum investigațiile asupra viselelor (deschise de Kleitman) au adus elemente surprinzătoare și în contradicție cu psihanaliza, ca să nu amintim de corecturile propuse de Jung, Bachelard, Bastide. Și dacă „ciclul somn-vis este pentru organism unul din ciclurile fundamentale, legat de metabolism și probabil sub control umoral, cum sînt numeroase dintre ele” (Ernest Hartmann, *Biologie du rêve*, Dessart, 1970, p.294), atunci nici nu mai trebuie să ne întrebăm cum consideră psihanaliza visele celor ce nu s-au născut încă, care există totuși, în afara dorințelor la copii și a celor reprimite la adulți. O evaluare a psihanalizei nu se poate face decît ținînd seama de

toate datele științifice noi. Din păcate autorul nu menționează nici măcar cercetările românești (exemple: *Somnul normal și patologic* de L. Popovici și col., 1972, intervențiile profesorului Pamfil și cărțile *Normalitate psihică, boală, limbaj* sau *Psihologie și informație*, toate scrise de psihiatri care, surprinzător, nu se declară nici unul psihanalist).

În ceea ce privește contradicțiile freudismului — altfel bine sesizate — cînd se respinge condiționarea biologică a inferiorității femeii, propusă de Freud, și care este puerilă, autorul acceptă teza lui Adler care găsește cauzele determinante în situația socială a femeii, în faptul că bărbatul a avut de-a lungul istoriei o situație privilegiată. Oare în timpul matriarhatului schema propusă funcționa în inconștientul bărbatului?

Deși în general psihanaliza se confundă cu freudismul, trebuie subliniat că psihanaliza este în întîiul rînd o metodă terapeutică ce se aplică unor bolnavi psihici. Extinderea unor explicații cu caracter particular la omul în general este greșeala de căpetenie a acestei psihologii. A face din *anormal* un *model* pentru *normalitate* este o profundă eroare subliniată de autor, dar care a generat atîtea teze acceptate totuși în teoretizarea unei metaetici. Or neacceptarea premiselor trebuie să ducă și la respingerea concluziilor.

Deși inițial Freud nu a făcut distincție între inconștient și subconștient, mai tîrziu a operat diferențierea introducînd și un al treilea termen, preconștientul. Toate aceste noțiuni sînt insuficient circumscrise.

Dar de altfel cunoașterea unui teritoriu necunoscut prin alte numeroase necunoscute este o pură iluzie. Inconștientul poate fi eventual privit ca o ipoteză de lucru. În orice caz este greu de acceptat (pe cât de ușor de susținut) că întreaga noastră viață este la discreția unor forțe oarbe, inconștiente, iraționale. În această direcție este de amintit că nu se poate accepta libidoul când e vorba de inconștient și să-l respingem când e vorba de caracter. Sau libidoul este o realitate și atunci modelează psihismul în întregime sau renunțăm la el. Nu-i indicat să folosim o noțiune când ne convine și s-o respingem când nu servește teza respectivă. În plus dacă optăm și pentru influențele sociale și pentru libido trebuie precizată poate proporția în care fiecare din cei doi termeni intervin.

Autorul susține importanța instincțelor pentru viața noastră lăuntrică și de altfel acesta-i unul din argumentele sale pentru preluarea unor teze din psihologia freudiană. Instinctele sînt o realitate de care psihologia veche nu a ținut îndeajuns seama. Chiar făcînd abstracție de cercetările lui Lorentz, credem că imixtiunea instinctelor nu-i atît de covîrșitoare pe cât ne îmbie psihanaliza să credem. Marxismul susține prioritatea vieții conștiente și a inteligenței în numele cărora respinge intuiția bergsoniană, fie că-i spunem anti sau trans-intelectualistă, de origine instictivă însă.

Altă explicație forțată propune psihanaliza atunci cînd apropie opera de artă de vis. Autorul nu trece cu vederea exagerările dar reține ajutorul ei ca o „metodă auxiliară”, utilizabilă în anume cazuri și se

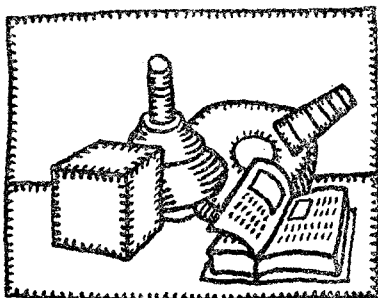
pare importantă în înțelegerea mesajului anumitor opere. Exemplul dat este acela al lui Blaga care a preluat inconștientul de la Freud, dîndu-i însă alt caracter și ajungînd la noologia abisală. Autorul se lasă însă sedus de caracterul așa-zis demistificator al psihanalizei care a răsturnat vechea scară de valori stabilită de eficienți de tip victorian. O etică explicativă poate valorifica teoria psihanalitică direct sau indirect pentru că „pentru acea etică însă, care, fără a elimina normativul, pune pe primul plan explicarea realității morale, cercetările de psihanaliză sînt de un real interes tocmai datorită posibilității pe care o oferă de a înțelege cauzal aspectele moralității individuale rămase inaccesibile cunoașterii realizate cu mijloacele eticii tradiționale.” (p117). Indirect prin sugestiile date, direct prin explicarea unor concepte ca sentimentul de culpabilitate, conștiință, caracter etc.

Psihanaliza, așa cum a fost concepută de Freud și continuată de elevi (chiar de disidenți) are un caracter inevitabil, am putea spune chiar fatal, ceea ce este greu de acceptat. Blaga însuși la începuturile teoriei culturii vorbea despre caracterul fatal al categoriilor abisale. Mai tîrziu însă, cînd a schimbat și terminologia, și-a îndulcit poziția arătînd cum „cîmpurile” sau „categoriile stilistice” pot fi modificate în timp datorită unor factori istorici. Ne-am putea întreba apoi ce se întîmplă cu modelul propus de psihanaliză în cazul copiilor orfani crescuți în diferite instituții unde nu există relația mamă-tată. Dispare sau se atenuază complexul Oedip? Dar ce se întîmplă cu întregul eșafodaj în

absența unor condiționări sociale ca și acelea pe care le-a avut în vedere Freud și care se limitau la un anumit timp și anumite structuri sociale? În perspectiva unei societăți socialiste psihanaliza sau anumite mecanisme ale ei vor dispărea pentru că vor dispărea factorii ce împiedică integrarea omului în societate?

Impresia generală este că, așa cum psihanaliza tratează lucrurile împreună, rechind anumite noțiuni de dragul caracterului lor antitetice, propune anumite postulate pe care le consideră apoi realități, emite ipoteze cu care operează apoi ca și cu niște termeni preciși într-o ecuație, și încercarea unei etici explicative bazată doar pe psihanaliză ridică numeroase dificultăți. Autorul este conștient de ele, recunoscând în același timp că formarea unei etici explicative este abia la început. El are meritul de a fi pus problema, de a fi încercat apropierea chiar dacă

anumite corectări mai pot fi operate. Nu putem însă decât subscrie la poziția lui atunci când vorbind de perspectivele promițătoare ale psihologiei pentru moralitatea individuală — obiectivul principal al lucrării — citează alături de psihologia lui Adler pe aceea a culturaliștilor americani, psihologia genetică, reflexologia, behaviorismul care împreună ar putea oferi imaginea complicatului mecanism al subiectivității morale, fără a uita legătura cu lumea socialului. În acest sens cartea arată o direcție prețioasă ce poate fi continuată cu folos. Orientările psihologice contemporane oferă numeroase elemente pe baza cărora mecanismele psihice sînt cunoscute, acestea fiind — dar nu numai ele — la rîndul lor temeiurile unei etici explicative, a cărei importanță se desprinde limpede din demersurile lui Vasile Zamfirescu în utila sa carte *Etică și psihanaliză*.

DIN „ISTORIA LITERATURII ROMÂNE“

Ion negoîtescu

VIRGIL TEODORESCU

La Virgil Teodorescu, setea de cuvinte, care năpădesc în pragul poeziei sale, cu toată virulența lor haotică, spre a o constitui, denotă în primul rând o sete de existență; de unde și exuberanța aparent necontrolată cu care sînt ele primite, nu cu scopul afirmării existenței, ci pentru a o confirma. Ca și cum oroarea poetului de un posibil gol lăuntric le-ar atrage irezistibil, plămădindu-i, prin chiar ciocnirea lor dezordonată, sensibilitatea. Culese de prin două sau trei poeme, iată-le ca elemente constitutive de lirism: panoplie, continente, păianjeni, semnal, pulpă, cleștar, balanță, lumină, trăsuri, nasturi, insulă, cutii, gheară, dansatori, ghiță, cenușă, șerpi, mărci, focă, singe, plasă, terase, flaute, sihaștri, banchiză, legume, plumb, vine, cucută, brățară, lupoaică, fanfară, bumerang, auroră, uger, tutun, cămilă, gît, așchie, porumbel, crucifixe, herghelii, coliere, cîmp, craniu, balcon, clape, sinteză, bitum. Substantive, căci se oferă preeminent și cu prisosință, utilizabile la nevoie și ca epitete: astfel, aerul e un spînzurat, părul e plin de pietre, iar așteptarea e ermetic închisă într-un os de balenă. Și totuși, pătrunzînd în versurile vizibil handicapate de prezența lor, parcă potetul s-ar flagela printr-însele, întru existență, ele nu numai asigură sen-

sibilitatea dar o și dezvoltă pe trei linii de forță detectabile: iminența obiectuală, violența reactivă și visul sintetizant, adică un proces dialectic dus la capăt. Mai întii, prin urmare, o lume obiectuală *stricto sensu*, care cîștigă perspectivă prin diferite mijloace: prin așezarea lucrurilor în cadrul familiar, prin misterul întunecos pe care îl implică, prin insinuarea în natură, prin asociația cu umanul, prin mitologia pe care o ascund și prin furia ce o stîrnesc. Cum procesul iminenței obiectelor se arată complex în realitatea sa sensibilă, implicația misterului, revelarea mitologică și violența aparțin uneori direct acestei iminențe, asemeni celorlalte perspective, încît diferențierile nu pot fi absolutizate, visul înglobînd de fapt totul; „*pocnesc paharele cu mercur sau cu ceai*” ar părea numai o imagine obiectual constatativă familiară, dacă „*pocnesc*” n-ar trimite dinafară spre violență, pe cînd „*mercur*” violentează imaginea dinăuntru, din însăși structura sa. „*Și toate lucrurile familiare pe care degetul meu le-a atins îndrăgostit de nervura lor catifelată*” adună în aceeași frază fetișismul (umanul) din „*îndrăgostit*” și natura sugerată de „*nervură*”; mai explicit și mai simplu umană fiind în schimb asocieria cu omenescul din „*N-ai să în-*

Jelegi decit foarte tirziu / ce mari sint lacrimile dulapurilor". În „Să privim conspirația obiectelor casnice împotriva scoicilor moarte pe punctul de a deveni obiecte", agresivitatea, umanul și natura se împletesc cu lucrurile familiare; umanul trecînd altă dată lucrurile atît de apropiate, spre vis: „Eu cel mai trumos, șifonier / Favoritul tău șifonier plin de scelipiri / În care ochiul e un arhipelag / Încărcat cu arbori de piine". Nu mai puțin complicate se vădesc interferențele misterului în lucruri, căci alături de această clară aserțiune: „se deschid ferestrele cînd nu mai încap în odăi", unde secretul „odăii" e enunțat de însăși prezența interioară („încap") a ferestrelor, avem „Nu încuia sertarul. E în el dinamita umbrei", deci un mister violent, violența prefigurîndu-se și în versul „Iminentul pericol ascuns ca un vierme în lucrurile cele mai familiare", după cum umanul duce misterul în vis: „În fața ta ciorapii de lutru închid cu tristețe enigmele visului". Avînd „marginile întunecate", obiectele familiare se însotesc firesc de o misterioasă chemare în ele ascunsă: „privești ceasornicul ca pe o umbră aruncată de vînt în beznă". Natura, la rîndul ei, sporește intimitatea lucrurilor (nu le revarsă în cosmos): „Aș vrea să deschidem dulapurile să curgă din ele rășină de brazi" sau „Departele gesturile amețitoare ale manechinului pe care au crescut mușchi" sau „Oglinzile vor cere să cadă la pămînt ca niște liare obosite de tugă"; le poate însă și dilata semnificația pînă la cosmos, anulîndu-le de fapt familiaritatea: „Ca semnele algebrice în mijlocul unei furtuni / Ca un jockey prea lînat ștergîndu-se

în ierburi / Trece prin mine multipliat simbolic. / În obiecte de forma unui geoid / Din papură din oase de pește din talaș/Muiat în apă rece de ploaie și salivă", deși datele intimității nu lipsesc, pornind de la identificarea umană din „treci prin mine". Identificare ce, cînd e despuiată de orice alt element, rămîne simplă asociere a lucrului cu umanul: „Corpurile oamenilor dispar în ziduri pentru totdeauna" sau „doar urechea ta e în singele meu / o corabie fixă", tot în afara obiectualității familiare spre deosebire de: „mușchii prelungi ai obrazului / ca un cuier gol / n-am să-ți șterg părul care acoperă mobilele" sau „Obiectele pe care le atingi se închină cu cel mai mare respect"; extrema abolirea oricărei familiarități ori intimități obiectuale: „Părul tău e un măr imposibil de pictat". Pentru a face și mai curios modul în care mitologicul naște în lucrul familiar: „În ruinele părului tău aleargă un cal monstruos", unde imaginea e precizată, fără ca obiectele să fie apropiat delimitate: „Seara auzi prin lucruri centaurul cum umblă" sau „În lucruri ciclopilor își sparg ochiul cu care priveau chihlimbarul", unde se resimte și violența și chiar visul. Dar nu se putea ca, recuperate nesățios din haos, lucrurile să nu tindă, în orînduirea lor dinlăuntru sensibilității poetului, printr-însele creată, la o violentă restaurare a entității ce le e proprie și care rămîne indiferentă față de apelul spre existență individuală a celui flămînd de a se confirma prin ele: „Obiectele vor căpăta pierduta lor semnificație. / Agresiva revoluționara patină / Pe care o au

în ele ca o trapă ascunsă / Inegalabilul lor salt mortal / Va rupe în fișii aerul care le înconjoară".

Iată de ce, poetul însuși se simte nevoit să le răspundă cu furie, nu numai lor ca atare, ci misterului, naturii și umanului care le-a împrumutat înșelătoarea perspectivă; el le răspunde pentru a le nega obiectivitatea, o negație plastică și pragmatică, menită acum chiar ea să-i asigure existența pe care lucrurile nu au izbutit să i-o confirme. Existență simulată și irealizabilă, pînă în cele din urmă lăsată pe seama visului, singur în stare să le conjure, să-l împace, să-i dea puțința de a se regăsi pe sine *tel qu'en lui même*. În definitiv, îi este ușor să proclame: „*Înainte de a închide țeara, sparge-o*", adică înainte de-a întoarce spatele obiectelor (cuvintelor) distruge-le! O proclamație nu e decît o proclamație. Ea comportă însă, din partea autorului, suferință tragică, sălbatică, vrednică de grandioarea luptei: „*Ochii s-au închis și mi-au prins în ei mîinile. Ca să scriu sînt nevoit să le smulg odată cu ochii*". Ceea ce vrea să spună că, renunțînd la apetența obiectuală, poetul trebuie să smulgă dintr-însul obiectele: greu și dureros fapt, după ce ele i-au intrat în ființă, i-au plămădit-o. Violența afectează în principal actul însuși de creație: „*pentru biciul meu diafan de ardezie*" sau „*Poezia sparge cu temeritate arterele poezilor*". Violența poate fi o stare sezisabilă cu voluptate vindicativă, în lume: „*Furia plantelor cînd fișnesc din cadavre*", „*Tu ești lemeia în care se strîng de gît oamenii / Sau își trec prin umeri cufile lungi de sticlă*", „*Pielea e un inger urmărit de reflectoare și poc-*

neteale carabinei", „*Pe stîncă cea mai înaltă a fîrmului stă aruncătorul de bumerang / Și așteaptă noaptea cînd loviturile lui vor surprinde mai bine orașul*". Violența e mai cu seamă un gest personal (desnădăjduit): „*Îți arunc ochii între picioarele cailor*", „*Îți îngrop urechea sub poduri ca să cînte*", „*Vinez păuni și păsări liră*". Ea este stare obiectivă și gest subiectiv laolaltă: „*Dacă ai ști să deschizi ochiul pisicilor și să fuji prin el mai departe / Cu părul flagelat de vîntul scurt al mării / Spre peșterile cenușii care sugrumă vîrsta pomilor*".

Totuși, aversiunea furioasă față de universul lucrurilor înșelătoare nu constituie o soluție și poetul, depășind conflictul dintre exuberanță și cruzime, redobîndește lumea pe o cale pur interioară (sînt aici, fără îndoială, rămășițele conflictului, resturile unei dialectici fecunde: „*Ultima ta salvare este reconstituirea din fragmente*"). Treptele redobîndirii lirice se numesc delir, somn, vis, realitate (magică, adică a poeziei mîntuite) și ele deschid orizonturi spre nostalgie, spre dragoste, spre oboseala rodnică, spre proliferarea cosmică a ființei biologice, spre vizionarism. Din peșterile recuziunii asatine (unde se „*sugrumă vîrsta pomilor*", unde natura a fost interzisă) izbucnește un coplesitor șuvoi de existență, de lirism: „*Delirul meu cînd iese ca o cascadă seara*". Nivelul obiectelor a devenit nivelul erosului: „*Umbrele violete ale apelor ale pantofilor sînt clătînarea părului tău / Cînd pieptul trece prin ei mai violet decît buzele / Și delirul meu se sparge la picioarele tale cu un zgomot asurzitor*". Ca o creștere plină de promisiuni, som-

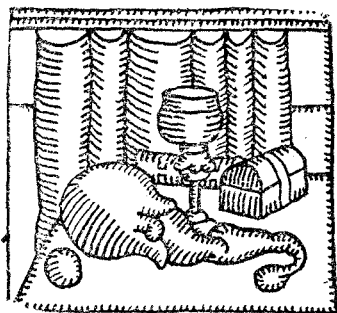
nul aruncă țesătura grea a mitologiei peste vasele spații: „Tu căutai volanul de meduze al somnului / Cu degetele tale ca niște pahare / Vulturul din Anzi tira peste stînci / Cîteva sule de femei pulvere excitante și clare / În argonautul lor exhibiționism nocturn”, chiar spațiul familiar dilatîndu-se: „În cifra cinci somnambulii își pierd echilibrul dar somnul continuă înăuntrul ei / În vîrfurile degetelor izbucnesc serpentine perdele grele trec dintr-o cameră în alta”. Elementele cruzimii s-au transformat în suavitate: „Pe farfuriile cu își aduc proprii mei ochi între bucăți de gheață / Ca să pot privi prin tine cum curge sîngele cînd dormi”. Cu puterea sa orfică, visul muzicalizează formele: „Nimeni nu rupe trestii în timpul visului în afară de un personajiu mascat / Pe spatetele unui enorm pește zburător / El își atinge în treacăt părul despletit care răsună încet ca o vioară”, dă transparentelor consistență senzuală: „Tu ești femeia în care se deschide visul / Ca o enormă plantă de apă / În care oasele lustruite sînt ace de cusut / Blănurile oceanelor pentru totdeauna”. Realul se umple de nostalgie: „O serile în care adolescenții își trădau pletele pînă cînd orizontul le înghițea / Serile în care atleții își trădau saltul mortal”, de fiorul iubirii: „E o cîmpie de mlaștini prin care trecem acum / și de multe ori tu intri întregă în ierburile roșii, / atunci iubesc părul tău rămas deasupra apei / ca o plantă moartă, / negăsită, uitată / în jurul căreia înoată pești,— e o cîmpie cu mlaștini prin care trecem acum / cuprinși de delirul dragostei noastre”, de feeria carnală a trudei omenești: „Aproape o plantă e obo-

scala / O haită alergînd după apă / Eu îmi face inima umedă îmi face dragostea de copil / Oboseala îmi aduce cîinii orașului la picioare / Ea o să mă piardă / Ea mă vede plîngînd cu hohote lungi de muribund / Oboseala e făcută din sîngele meu care crește în iața ferestrelor aprinse”, de o frenezie cosmotică: „Femeile de cinci ori mai mari decît în realitate au în păr omizi variat colorate / Din umerii lor pornesc alizeele / Pe umerii lor cu murit cîrduri de elefanți și palmieri / Și amforele în poziții oblice înconjurate de holoturii” (unde s-au dizolvat manierismele obiectuale: „coafură făcută din fructe și crini”, „mîna fulgurantă cusută cu arbori”, „Rochia ta seamănă cu un cîine de vînătoare care aleargă prin oraș”), resorbînd și debordînd biologicul pe aceleași cuprinzătoare întinderi: „Sîngele meu care crește dincolo de oceane dincolo de păduri dincolo de degete / Dincolo de moarte dincolo de camera mea cu cîini lingînd lacuri de sînge”.

Acest realism magic, prin care criza dialectică a fost prodigios compensată, a transformat poetul într-un vizionar, ori poate mai bine zis vizionarismul său, datorită căruia conflictul inițial și-a aflat soluția, s-a dovedit mai puternic în căutarea ființei și configurarea armonioasă a identității abisale. Oscilînd de la definiții ca: „Se poate numi poet numai acela care deformează cu precizie” sau „Limbajul a fost ucis de vînt”, la o aplicație de genul „pentru a face să geamă lichenii / te privești în oglinzi”, Virgil Teodorescu, vizionarul, e adus chiar de lirismul său cel mai adînc la un narcisism real-ideatic, obligat să con-

funde natura cu poezia: „Pe buze
aveai plagiatul care scotea din gură
pădurile virgine / Și din carnea ta
lăcea o noapte eternă / O epocă
dispărută păstrată în osul brun al
sepiei”. Autor al unei opere întinse,
odată cu trecerea vremii el și-a
obiectivat la maximum sfera interes-
ului liric, ajungând la o colosală
dexteritate formală, versificând ca
tradiționaliștii (pe drumuri frecven-
tate de B. Fundoianu și Ion Pillat):
„Mustește lutul galben sub roșia cop-
pilă / a boului de stepă din Dobro-
gea aridă / și cade lent posacă, țes-
tută uniform, / velința deasă-a ploii.
Dorm șesurile, dorm / și sorb prin
somm licoarea cu gust de cantalup. /
Deliormanul șade pe labe ca un
lup / Ilămînd, cu blana ruptă de
ciinii de la stîină, / iar dealurile
goale, cu flacăra bătrînă, / scăzută,
rumegată de timp și de nisip, / și-a-
rată de sub văluri misteriosul chip /
de stîncși surpași, cu ochii pieziși
ca de mongol, — / de la-nceputul

erei dintii pierduși în gol” (Delior-
manul) sau ca ironiștii de pe la
1900 (A. Mirea): „Să iasă gardero-
bierile la danș / Să rupă garderoba,
s-o doboare / și să ajungă păsări
călătoare / sau ghețe mlădioase,
lără branș // Să rupă garderoba-n
paisprezece, / lejgheaua-n două,
clanțele în trei, / să se aprindă cu-
luarul rece / de dansu-acestor fal-
nice iemei! // Ca-n ostrovul din
başme, Bermoral, / să se preschim-
be-n lină adiere / și în galop in-
transigent de cal / nemișcătoarea
membrelor tăcere // Paltoanele din
cui, nevrednici șerbi / ai balului
nocturn de mare gală, / să măture
confetele din sală / și să planteze
uriașe ierbi // Vestale, ale stofelor
cu bumb, / ieșiți să-nfrîngeți iuriosul
zimbru / și mugetului scurt să-i dați
un timbru / mai mîngios mai pen-
dulat, mai scump!”. Pentru ca mai
apoi, tulburi picături din originarul
delir să reînceapă să cadă treptat
în asemenea virtuozități prea lim-
pezi.

gabriela melinescu

UN STRIGĂT

*les din luptă ageră ca și Minerva.
Cineva săgețile cu sînge le-a umplut.
Mi se desenează întîmplări pe mine ;
pe spate un acvatic scut.
Mă gustă pîinea ; am gust de fier,
mă mușcă iarba, am gust de aur.
Acopăr apărînd-o de priviri
de mătasă pielea unui alb centaur.*

ATUNCI

*Dacă nu mai sînt copil, cum spui,
demult umblu pe drum, moartă,
cu cîte un chip lipit pe față și vopsind
necunoscute cifrele din poartă.*

*Cuvintele pe care le aud atunci
au capul retezat
ca luptătorii.
S-au ridicat funii de magnet
toți nervii.
Și într-un pîntec de metal
cine are arme
face zgomot.
Cine sînt și de ce am strigat
pămîntule, pămîntule,
numele tău e minunat.*

dumitru m. ion

LUMINA

Eram prea tînăr : vinovat ?
Îmbrățișat de noapte și lumină
Oștean, eu căutam ca orice visător
Să sorb împărătește haruri.
Greșeală cred că-a fost
Cînd am lovit cu mîna în lumină.
Eu nu vedeam lumina ?
Ea nu mă-nțelegea ?
Îmi încercam aripile scrîșnind.

Coboară pe colina dulce.
Aripile vor aștepta pe deal
Să vină călătorul să aprindă
Mari luminări de bucurie
Să-ți fie trupul luminat,
Coroană-n dezmierdări de raze
Tu să ai.
Să-ți lași pe o colină-n miezul nopții
Aripile să doarmă și să-alergi
Cu gîtu-ntins printre mesteceni
Cîntînd ca un supus
Bătînd din pinteni
La poala mătăsoasă-a vieții.
Și dacă trece pe colină cineva
Și-ți sperie aripile adormite
Și le aruncă din greșeală pe umerii lui strîmbi ?
Ele vor ști că nu și-au nimerit
Stăpînul ?

C R O N I C A L I T E R A R Ă

eugenia tudor=anton

AL. IVASIUC: «A P A»*)

Acest ultim roman de tip „obiectiv”, a cărui acțiune se derulează pe parcursul a numai două zile, scris într-un ritm epic în spiritul bogatei tradiții a prozei ardelenesti, să se fi născut oare numai din marea dorință — cum se exprima un recenzent a lui Ivasiuc — de a ilustra artistic ideea sa despre raportul de forțe pe care-l stabilește în mod necesar mișcarea revoluționară între social-politic și implicațiile sale morale, oglindirea sa în conștiința contemporană? Mă întreb dacă nu cumva o parte a criticii literare nu a determinat, într-o oarecare măsură, interesul scriitorului către cuprinderea amplu retrospectivă, dar dintr-o perspectivă voit-detașată, „rece”, și deci superioară, a unei etape istorice importante? Dacă nu cumva acuzarea de optică subiectivă, de factură eseistică, amendată adesea (numită când obositoare, cind chiar „nesuferită”) nu l-a ambiționat pe autorul bunelor romane analitice ca „Vestibul” sau „Interval” să abordeze mai întâi în „Păsările” și apoi în „Apa” largă albie a romanului de tip obiectiv, a romanului-frescă, care a tentat alitia prozatori (și nu neînsemnați!) în ultimele decenii. Era totuși firească și de așteptat o asemenea carte de la un spirit analitic de o atare

finețe și recunoscută profunzime cum este Al. Ivasiuc? Și da, și nu. Da, fiindcă obsesia raportului istorie-individ se vădea prezentă chiar în pasajele cele mai riguroase ale primului roman al prozatorului. Și fiindcă această obsesie esențială cerea poate o soluționare mult mai proprie într-un roman-frescă decît o putea oferi tipărirea unor cărți de articole și eseuri („Pro domo”, „Radicalitate și valoare”). Nu, fiindcă talentul analitic al scriitorului, aplecarea sa, vocația sa analitică pentru detaliul psihologic lăsa să se întrevadă mai greu forța de cuprindere și de însuflețire a unor scene monumentale, de ample și pline de rezonanță mișcări populare, așa cum încearcă Al. Ivasiuc în romanul de față. Oricum, cu „Apa” (simbolizînd curgerea împețuoasă și inevitabilă a marilor mișcări populare în momentul-limită al revoluției), romancierul încearcă, și în bună parte izbutește, o schimbare a viziunii, situîndu-se undeva la capătul unei alte priviri asupra faptelor, oamenilor, dintr-o perspectivă istorică ce ameliorează sau estompează, dar mai ales „judecă” la altă scară valorică acțiunile, gîndurile și trăirile omești.

Într-un fel, Al. Ivasiuc a intenționat poate să reia aceleași teme și personaje, tratîndu-le de data a-

*) Editura Eminescu, București, 1973.

ceasta într-o manieră nouă, cum spuneam mult mai detașat, proiectându-le pe un fundal vast, acela al istoriei revoluționare. Fiindcă întîlnim, de fapt, același oraș ardelenesc, cu aceeași familie Dunca, de bogate tradiții, care apărea și în „Păsările”, cu ascendenți iluștri a-fundați adînc în istorie (ca în „Corn de vinătoare”) și cu descendenți mai puțin iluștri (căci Paul Dunca este vlăstarul vlăguit al unor strămoși puternici). În acest roman reapar „teme” cunoscute ale autorului, cum ar fi, de pildă, aceea a raportului dintre forță și slăbiciune, dintre curaj și lașitate, a raportului grav dintre istorie și individ. Al. Ivasiuc pronunțîndu-se, în analizarea diferitelor personaje, asupra sensului pe care-l pot avea la un moment dat noțiunile de *curaj*, *lașitate* sau *frică* etc. Numai că în „Apa” totul sau aproape totul — fiindcă, după cum ni s-a părut, autorul nu a izbutit pe de-a-ntregul să se obiectiveze, să-și afle „tonul destul de înalt” și mai ales de calm, și nici detașarea (ea este pe parcurs trădată) — totul este privit prin prisma necesităților istorice ale momentului. Și este vorba de momentul revoluționar al instaurării puterii populare cînd, sub conducerea unui guvern larg democratic, partidele istorice prin slujitorii lor, politicieni de vază sau funcționari ai regimului burghez rămași în funcții foarte importante, (folosind în favoarea lor înfometarea maseilor de către speculanții verosi), încercau să discrediteze mișcarea revoluționară și partidul comunist. Adică, exact ceea ce încearcă să facă, pe tăcute, cu o anume „blîndețe” în orașelul ardelenesc al lui Paul Dunca, eminentul om politic de

modă veche Șuluțiu, la auzul faptelor reprobabile ce aveau loc în acel moment critic din istoria mișcării revoluționare. Moment de răsăpintie, de alegere, de respingere sau de mare derută pentru unii. Orașul trăiește terorizat de violențele bandei unui oarecare Piticu, ins de proveniență obscură, regele neîncoronat al bursei negre: țărani și producătorii locali sînt amenințați și violențați cînd nu se supun bunului-plăc al „gangsterilor de provincie” cum îi numește un ziarist american în trecere prin partea locului, fiindcă aceea se dedau cu plăcere și fără nici o teamă la crime odioase. După ce-și aservesc pe reprezentanții „ordinii”, încă burgheze, aflați în locuri însemnate (poliție, prefectură), Piticu și banda lui nu se tem de consecințe, aventurîndu-se într-o adevărată cavalcadă a violențelor. Info-metează populația, fac o speculă nerușinată și, cînd e cazul,ucid. În condițiile unei slabe reprezentări a comuniștilor în locurile-cheie ale puterii, Piticu și banda lui agresivă sînt de fapt adevărații potențați ai zilei, de care profită sau încearcă să profite „istoricii”. O crimă comisă la gară, unde erau staționate vagoanele cu bucate ale bandei lui Piticu, capătă, în ochii populației locale, dimensiuni simbolice și incită la greva politică. Urmează, într-un ritm aproape trepidant, desfășurarea altei crime (comise cu scopul de a o justifica pe prima), înfruntarea întărită dintre masele populare și bandiții închiși în casa patronului speculanților. O înfruntare îndîrjită, surdă, în care pe alt plan sînt implicați prefectul Florescu — tipul micului burghez inofensiv și labil, lăsîndu-se tîrît de

jocul periculos al celor puternici — și comisarul Meseșan, un ins cinic avînd un fel de cult al violenței practicate cu metodă și detașare, de fapt el însuși o variantă a lui Piticu, personaj ce amintește de Gavrilcea lui G. Călinescu. Implicații mai sînt în această înfruntare și secretarul judefenei de partid, fostul profesor Dăncuș, gata să se lase prins în mrejele periculoase ale jocului reacionarilor, un ins a cărui luciditate nu este suficient de mare, nu atît de mare pe cît credea el însuși și, în fine, Paul Dunca, urmașul nobilei familii de vlădici și cărturari ce se lasă, pare-se, antrenat în sarabanda periculoasă a brutalităților din simplă curiozitate sau din dorința de a evada de sub tutela prea apăsătoare a familiei, a mediului său pe care-l disprețuiește. Intelectualul debusolat, fascinat de o lume „străină” lui, confundînd deruta cu opțiunea pînă la proba „tare” a crimei premeditate, nu pare să-și datoreze slăbiciunea formației sale (de intelectual) ci, mai curînd, descendenței sale. Aparținînd unei familii cindva puternice prin concursul de împrejurări al momentului istoric, Dunca decade fiindcă nu știe să aleagă. Fascinația pe care o exercită asupra sa lumea lui Piticu și a lui Meseșan se datorează tocmai violenței și cinismului care, pentru o vreme, i se par lui Dunca însemne ale tăriei și puterii. Dunca este în felul său un fricos atras de curajul unor tipi duri de factura lui Piticu sau Meseșan.

Scritorul urmărește chiar și aici, în această desfășurare de forțe nezăgăzuite, pe planuri ample, temele sale favorite: raportul dintre forță și slăbiciune, dintre curaj și frică,

dintre presupusa forță și adevărata lașitate. Romancierul izbutește să releve convingător că așa zisa „putere” a lui Piticu nu este în fond decît o varietate a spaimei adormite, îmbătate de propria ei ascensiune prin lăcomie și violență. Spaima lui Piticu în fața mulțimii ce manifestează indignată în poarta casei sale, într-o seară de iarnă, este deosebită de frica lui Meseșan, care și el ucide ca să scape de răzbunarea Piticului (de care se teme) și cu totul diferită de aceea a lui Paul Dunca.

Piticu rămîne unul dintre personajele cele mai izbutite ale lui Ivasiuc. Dimensionat cu pricepere, cu măsură, Piticu umple ades scena cu gîndurile, cu amintirile sau cu faptele sale reprobabile. Cheia evoluției personajului n-o dă atît descendența lui dintr-o familie nevoiașă și dintr-un tată bețiv și violent, Hizilă, care-și bătea odrazlele și nevasta pînă la leșin, ci mai ales întîmplarea din copilăria lui Piticu, reamintită de bătrîna doamnă Dunca: refugiată în casa boierilor și ocrotită de aceștia, nevasta lui Hizilă este amenințată de cel mai mic dintre copiii ei, (de Piticu) că locul refugiului va fi deconspirat în caz că nu-l va lăsa să imbuce două linguri la rînd din strachina comună. Întimplare elocventă pentru structura personajului, pentru evoluția lui.

Alături de Piticu, lucrat în detaliu, cu atenție, apar în carte bătrînul și demodatul politician Șuluțiu, conștient și el ca și Piticu, la un moment dat, de *înfrîngere*; bătrîna doamnă Dunca, vorbind de prezent numai printr-o neconținută raportare la trecutul său, și Paul Dunca, tră-

ind cea mai dramatică înfrângere, provenind dintr-o confuzie a planurilor realității și imaginației.

Tandemul Dăncuș-Grigorescu se completează bine, dar nu umple toți un gol din carte: ședințele la care ei participă n-au totdeauna vigoarea și ritmul cerut, ritmul necesar pentru a nu deveni banale. Patetismul ce-și face loc uneori în prezentarea maselor contrastează ne-

plăcut cu sarcasmul nestăpinit, degenerând în caricatură atunci când este vorba de prefectul Florescu și de consoarta sa. Detașarea dorită de autor în acest roman nu e întotdeauna detașare, trecerea bruscă de la nararea așezată către caricatură sau schematism, oscilarea aceasta nefirească, lipsesc romanul „Apa” de un ton unitar, stăpinit, pe întreg parcursul său.

m. petroveanu

NICHITA STĂNESCU: „CLAR DE INIMĂ”*)

Antologie pe tema dragostei din întreaga activitate a lui Nichita Stănescu, volumul „Clar de inimă” (1973) are darul de a-i reconcilia cu autorul pe toți cei care, precum subsemnatul, au văzut în fazele din urmă ale poetului auto-pastșare, gesticulație goală, divagantă, încurajată orbește de fanaticii săi. Nu știu dacă simțul critic, redesteptat al poetului, instinctul său artistic ori numai rigorile motivului de la baza acestei selecții au determinat absența poemelor grevate de tarele în cauză. Fapt este că destul de puține versuri sînt esteticește cenzurabile, și aceasta nu fiindcă ele ar purta urma păcatelor amintite, ci pentru că se găsesc sub nivelul majorității poeziilor alese. (Am în vedere o serie de titluri din prima parte a culegerii, corespunzătoare unui lirism prea facil, ca și tentativele silnice din restul cărții.) Calitatea fundamentală

a antologiei de față este însă omogenitatea ei substanțială, continuitatea de atitudine pe care nu o manifestă într-un chip evident lectura izolată a volumelor de selecție.

Cultivator sistematic de viziuni, aproape de la începuturile sale, Nichita Stănescu este un poet al stărilor fictive. Emoția, în măsura în care există, acționează ca platformă de lansare dincolo de pragul fenomenelor, într-o lume în care se dezvăluie „numerele”, esențele lucrurilor. Conștient de vocația sa, o și declară într-o unică poezie program, prezentă și în *Clar de inimă*, deși iese din sfera erotică: „Bucurosi de minuni/surideam pentru doi, pentru trei / pentru toți semenii mei. / O, voi ficțiuni dulce lemn de tei”. Fantezia, generatoare nu de metafore, nu de imagini „traducînd” afecte sau idei, ci de experiențe posibile într-un plan ideal, este, la Nichita Stănescu, o putere metamorfotică, inepuizabilă

*) Editura Junimea, Iași, 1973.

ca însăși materia, cu ipostazele căreia emulează în cadrul unei relații duble, de concurență și de simbioză. Cunoașterea, în acest tip de poezie devine din obiect de meditație, din discurs de idei, o gamă de trăiri abstracte. Asemenea ideilor, sentimentele „ființează” ca entități vii, cu statut autonom, cu o dinamică și un sistem propriu de relații interioare. În cosmosul lui Nichita Stănescu nu încap ierarhii și graniți, nici măcar diferențieri, de vreme ce totul comunică și se transformă în totul. Abstractul și concretul, fizicul și spiritualul se bucură de același tratament; tot așa cum actualul și virtualul, posibilul și imposibilul sînt înfîmpinate cu egală considerare în calitatea lor de modalități ale condiției de a fi. Însăși cunoașterea este în fond ontologie, întrucît orice emanație a gândirii și, prin extensie, orice expresie a vieții interioare reprezintă, prin chiar enunțarea sa, afirmare a existenței. În cadrul unui astfel de Weltanschauung, eul poetic ca instanță distinctă, ca subiect opus obiectului, nu are ce căuta. Nichita Stănescu se privește și pe sine ca un mediu transparent, permeabil la toate miraculoasele posturi ale materiei; mai mult, el le solicită, le provoacă și întrefine cu o voluptate stimulată de conștiința depînă a actului. De e să precizăm starea dominantă a poetului, atunci trebuie să o numim euforie lucidă. Iubirea, în acest context, va fi „metoda” cea mai proprie fertilizării latențelor noastre creatoare. Iar iubita, se înțelege, va fi partenerul docil, maleabil, ductil chiar, gata să îmbrace rolurile cele mai extravagante, la dorința iubitului: „Eu te-am rupt pe tine din aer, / zeitare

melodiosă, subțire / ca să-mi trec inelul brațului meu / în jurul mijlocului tău nervos, ca un deget. O, revărsare de mirosuri suave; / alergare de iepuri, albine de ziuă; / lină tîpire de lumi ale gheții... / Rămii deci cu mine, rămii, / într-una curgînd peste bolovanii albaștri / ai ochilor, / pe sub sălciile arămite de toamnă / ale coastelor, / și adormi tu, adormi sub cortul șuierător al trupului meu, visînd că ești trează” sau: „Știu tot ceea ce tu nu știi niciodată din tine. / Bătăia inimii care urmează bătăii ce-o auzi, / sfîrșitul cuvîntului a cărui primă silabă tocmai o spui, / copacii — umbre de lemn ale vinelor tale, riurile mișcătoare umbre ale singelui tău / și pietrele, pietrele, — umbre de piatră / ale genunchiului meu / pe care mi-l plec în fața ta și mă rog de tine, naște-mă. Naște-mă” (Către Galatea.) Cuplu acrobatic, executînd salturi spectaculoase de la o planetă la alta, sau pereche în care bărbatul și femeia se încorporează reciproc, iubirii aceștia „yogini” se caută, se găsesc, se despart, pentru a înfrînge laolaltă nu numai limitele spațiului și timpului, dar însuși principiul individualității. Devenirea perpetuă care definește pînă și starea lor fizică corespunde tocmai imposibilității iubirii de a accepta o lume fixă, statornicită odată pentru totdeauna în tipare prestabilite. De aici, direcțiile diferite pe care le împrumută acel du-te-vino în univers, acel circuit ascensiv, giratoriu, orbital, executat de îndrăgostiți. Erosul, conceput ca un transfer continuu de materie, mai bine zis ca o transmutație, întrucît fiecare ipostază a sa adoptă unul ori altul din atributele realului ori irealului, are, deci, o forță demiurgică, fie că

replămădește după alte matrici universul constituit, fie că, dimpotrivă, desface legăturile existente și acordă independență fiecăreia din componentele lumii sau ale făpturii umane. Chiar atunci când iubirea se izbește de marginile condiției umane, de propriile ei stavili, urmarea nu este durerea tragică, disperarea. O seninătate impersonală, un fel de „insensibilitate” la drama limitelor, asigură lui Nichita Stănescu o privire de sus, o înălțare deasupra propriilor lui tensiuni. Fascinația exercitată de capacitatea de expansiune a dragostei, care preface întregul univers într-o scenă pentru baletul existenței, este mai puternică decât orice altă forță sufletească. De aceea, liantul ce unește pe purtătorii iușirii în lume este harul de a vrăji lumea, de a preface lucrurile în minuni ale firii prin simpla lor prezență. Fabulosul domnește ca semn de biruință supremă a speciei umane asupra propriei sale captivități între zidurile finitului: „Zig-zag iubit, visat aproape/ pe mări de caraibi și de sargase, / al inimii eliberate de sclavia / farmului strict, de nervi și oase”. Experiență privilegiată prin puterile magice și prin acesul la imperiul lucrurilor „în sine”, erotica lui Nichita Stănescu nu poate desigur, să păstreze și tumultul vital, încărcătura de simțiri încinse a dragostei terestre. La altitudinea atinsă, temperatura este rece, nordică (patria ideală a lui Nichita Stănescu este Hiperborea), aerul e de o puritate sticloasă și formele ambiante sînt desubstanțializate, simple contururi, înlănțuind însă, ca într-un imens arabesc unic, obiectele, ființele, elementele. Iar îndrăgostiții, reinte-

grînd ceea ce s-ar numi o adolescență eternă a spiritului, o disponibilitate proteică infinită, devin, cu aerul de beatitudine somnambulică și profilul lor de suave fantome, făpturile unei mitologii inedite: „...astfel ne sărutam cu gîturile retezate, / Cuvintele tale și cuvintele mele / erau lipite pentru că locul din care se nășteau / era unul și același pentru amîndoi / Zeu cu două trupuri și fără cap, / astfel alergam tropăind din patiu picioare, / cu patru mîini rezemîndu-ne de ziduri ... / Astfel rămîneam singuri, înfrigurați, / dormitînd în aceeași rotulă / La mijloc fără culoare, / la margine fără sunet”. (Inscripție nedescifrată).

Epurată aproape în sens geometric, dragostea este la Nichita Stănescu o nouă ipostază a stării de grație, în care mișcarea însăși apare hieratică. De un hieratism nerigid însă, închizînd suflul vieții ca pe un tremur de undă magnetică, de vibrație siderală, sau, de vreți, de muzică a formelor născînde. Versurile de dragoste cele mai bune ale lui Nichita Stănescu sînt lipsite de cantabilitate exteroară. Ele au acuitatea dulce, îmbătătoare, a cîntecului genuin: „Inima se varsă printre coaste, / sufletul cădea cu fluture. / Se țineau de inelare mîinile noastre, / într-o veche, grea înserare. / Eu mă rugam la umărul tău, / mă rugam cu un iel de cuvinte albatre. / Mă rugam astfel, mereu / pînă se-năspreau secundele noastre. / Tu erai piatra, tu erai norul, / tu erai vulturul, tu erai ora / din care-și curmau asupra-ne zborul / secundele dîndu-se tuturor. / Astfel ne trecea viața, astfel mu-

ream, / deveneam transparență de gheață. / Privești lumea trecea ca prin geam / prin lipsa noastră verticală de viață. / Numai păsările lovindu-se, foarte mirate, / în noi își revărsau zborul. / Eu mă rugam în cuvinte ciudate. / Tu erai piatra, tu erai norul". (Cîntec).

Erotica lui Nichita Stănescu se impune ca o aventură sublimă a ființei, vecină cu escalada dantescă a cerurilor, de vreme ce printr-un proces de sublimare, de autodepășire, năzuiește, ca și iubirea florentinului, la suprema armonie.

IOAN ALEXANDRU: «IMNELE BUCURIEI»*)

Teluricul torturat din *Viața deocamdată*, s-a transformat, după intermediul de cumpănă, de căutare înfrigurată din *Infernul discutabil* și tributul ascetic din *Vămile pustiei*, într-un apologet, de categorie tradițional-fideistă, al atotputerniciei spiritului, în *Imnele bucuriei*. Universul poetului, pînă acum opac conglomerat stihinic, s-a tranfigurat. Sub suflul acestuia, orizonturile se deschid spre tării senine, aerul se îmbălsămează cu mireseme de crin amefitoare și se colorează în roșu încins de garoafă, văile se umplu de boare răcoasă. Abolit odată cu barierele dintre veacuri și neamuri, întinericul a făcut loc unei ploii neîntrerupte de stele, cu oficiul de candelă nestinse. Escortați de alaiuri înaripate, în dangătul clopotelor, în murmurul lirelor, în înșinarea cornurilor de „vînătoare minunată“, oști de fluturi cutreeră de la un capăt la altul lumea cu înfățișare de templu sau biserică vastă, sprijinită pe coloane urcate la cer. Aureolînd lucrurile și ființele, coroana copacilor, albia apelor, creștetul munților

și, suprem semn de triumf, fața oamenilor, — o lumină densă, materială și cristalină, fluidă totuși, impalpabilă, izvorită de pretutindeni și de nicăieri anume, învăluie contururile, asurzește rumorile, decantează emanațiile, fără a-și pierde nimic din copleșitoarea ei intensitate. Devenită leit-motiv al poeziei lui Ioan Alexandru, lumina aceasta dantescă, sacrală, purcesă de „dincolo“, din imperiul unei divinități ce-și manifestă omniprezența și bunăvoința infinită chiar față de cel ce nu o recunoaște, este preamărită ca atare: „*Lumină lină lini lumini / din codri mari de crini / Lumină lină cuib de ceară / Scorburi cu miere milenară / de dincolo de lumi venind / Și niciodată poposind / Un răsărit ce nu se mai termină / Lină lumină din lumină lină (...), / Lumină lină, leac divin / Incununîndu-l pe străin / Deasupra stînsului pămînt / Lumină lină, logos sfînt*“ (*Lumină lină*). Dacă lumina simbolizează însăși instanța ultimă a existenței, garoafa sau crinul din ordinea vegetală, fluturile, păsările ori mielul, din regnul animal, și pruncul, din cel uman, mijlocesc, în inocența lor

*) Editura Cartea Românească, București, 1973.

tăcută, în puritatea lor fără prihană, mesajul aceluiași „logos“. Indiferent de adâncimea ecoului stîrnit, sau, cum am spune în limba poetului, oricare ar fi atitudinea creaturii față de creatorul ei, — receptivă, nepăsătoare, ostilă — însemnele vieții sau neînsuflețite ale Domnului își păstrează, trebuie să-și păstreze, calitatea lor de soli cerești, pînă la sfîrșitul timpurilor și înscăunarea eternității: „Crinul tot crește, e crescut / Cine-l adapă-ntr-una cu tărie / Mai gras ca universul s-a lățit / Și-atîrnă-n el întreaga-mpărăție. / Nu mai sînt oameni pe pămînt / Cu toți au fost loviți în floare / Și-n locul lor a răsărit garoașa asta orbitoare“ (Imnul garoașei); „Fluturi de aur străbăteau / Plăpînda mea alcătuire / Și iar am început să plîng / Lovit de milă și iubire“ (Zborul curat); „O blîndă noapte, înger sfînt / În somn copilul prevestește / Cum cerurile s-au deschis / Și riu pe rîu se pustiește“ (Veghe). Ceasul final, așteptat pentru mîntuirea definitivă a sufleteilor, pentru pacea și re-nașterea promisă, este văzut ca o nuntă în care mireasa figurează lumea, umanitatea, iar mirele nu poate fi altul decît omul-dumnezeu: „Cîntași clopote. E pacea limpede de seară / Cînd știi că-n zori nuntașii vor veni / La poartă stai întreaga noapte / Cu facile-aprinse și veghind. / Mirele vine și tot vine. Venit e.. / Și nunta de mult a-nceput / Și tu aștepti, tainica lui Mireasă / Să fii luat la nuntă și să fii născut“ (Misterium tremendum). În perspectiva hrănită, nu numai Golgota, dar, în genere, suferința martirilor întretine speranța în biruința cerurilor, iar încercările vieții apar drept

teste ale pietății. Cît despre moarte, departe de a smulge proteste sau lacrimi, ea este privită filial, ca o mamă învestită cu aceeași misiune sacră întrucît preludează „marea tăcere“ (cum ar fi spus Blaga, dar Blaga era un agnostic!) spre viața de apoi: „Tu moarte, prea iubita mea / Lină lumină din lumină lină / E-atîta liniște cînd treci / Prin ochiul meu de luminare / Cu lacrimi mari te urmăresc / Bea sfîntă maică născătoare“ (Iubita mea).

O credință fără tăgadă este, ipso facto, lipsită de dialectică internă, de mișcare conflictuală și de tot evantaiul de atitudini care, la Tudor Arghezi de ex., poet universal tocmai prin aceasta, determină depășirea obiectului, „dizolvarea“ sentimentului religios în „conștiință generică a speciei“ (Lukács) despre limitele cunoașterii umane și, prin ele, despre statutul dramatic al existenței noastre în lume. Sin-gura tensiune rezervată devoțiunii, ca oricăror pasiuni absolute, derivă din imposibilitatea exercițiului său consecvent. E cazul neliniștilor lui Ioan Alexandru, îndoit, cum arată chiar poezia cu titlul *Dubito*, nu de divinitate, ci de viață, bănuită a fi prin sine cel mai redutabil obstacol în calea aspirației sale. (De unde și teribila ipoteză a neantului necesar: „Se lasă greu ultimul strat / Al întunericului celui mare / Poate că numai nefiind poți fi / Pămîntul arde și dispăre“.) Flacăra poeziei se înalță însă mai puțin din combustia imnică propriu-zisă, din feroarea solemnă ori jubilanță a osanalelor. Invo-cațiile au o gravitate prea rituală

pentru ca limbajul lor să nu expună, în cele din urmă, o înlanțuire de sublime convenții. Iar înfățișarea creatorului ca o „prezență absentă“, ca o entitate desemnată prin calități exclusiv negative, va fi fiind ea poate mai conformă dogmei teologale, dar ține de un procedeu la fel de retoric prin repetiție, ca și definițiile antitetice sau pur private, cu care alternează. În fine, o modalitate utilizată masiv este proiectarea relației om-divinitate într-un cadru de o patriarhalitate arhaică. Că religiozitatea, implicând un raport simplu, direct, între ins și lume, își găsea în vechile norme ale vieții țărănești un sediu propice, nu mai e nevoie să o spunem. Tot astfel de prisos e să invocăm precedentele de mare prestigiu ale lui Lucian Blaga și Tudor Arghezi, în măsura în care și aceștia au edificat un micro-univers bucolic, un spațiu poetic de tip rural, apt să-l găzduiască pe Domnul. Mitologia transilvăneană îmbrățișată de Ioan Alexandru produce, la el, anume cînturi exaltante sau numai evocatoare ale fostelor raporturi umane sau ale reliefului de legendă al figurilor istorice. Dar în ansamblu ciclul transilvan reia, în cheie religioasă, o partitură de mult scrisă.

Pentru noi, Ioan Alexandru este cu adevărat original acolo unde, concurînd cu Nichita Stănescu sub raportul imaginației, al gândirii în viziuni poetice, surprinde acțiunea metamorfotică pe care fervoarea lui diriguitoare o exercită asupra universului și propriului său ins. Dacă, așa cum am văzut, scena lumii se deschide unui spectacol al elementelor transfigurate, unei festivități glorioase, protagonistul din

centrul ei, poetul însuși, parcurge un șir de avataruri în alcătuirea lui spirituală și fizică. El devine o altă ființă, rivală nu pur și simplu cu îngerii sau profetii, cu martorii divinității, cum se vrea, ci cu orice proiecție fabuloasă a umanității, deslegată de chipul ei diurn. Ioan Alexandru se închipuie cînd înveșmîntat în rochie roșie de mireasă sau în mantie albă de mire, cînd dizolvîndu-se în cîntec de păduri și arome de plante mirifice, cînd străbătînd aerian pămîntul și cerurile, ca un fel de Icar sacru, încins de un cerc de flăcări blinde, purificatoare de orice dorință prea terestră: „*E un fel de știre / Ce încearcă-a se rosti / Luminat de nelumine / Dincolo de nopți și zi / După sfintele lui nume mă roteam înfricoșat / Nu-i nici umbră, nici dorire / Zboruri mari au încetat. / Un cutremur blind și singur / Despărțit de început / Valurile orbitoare / nefăcutului născut / Intr-a lui ademenire / Cit de arzător vegheam, / Ridicat din lumea moartă / Murmurînd mă curățam*“ (Veghe). În asemenea posturi himerice nu mai are însemnătate tîlcul religios al experiențelor propuse, faptul că, precum în poezia citată, ar putea fi vorba de starea de așteptare a întîlnirii cu divinitatea sau poate de regenerarea încercată la botezul spiritual. Lucăcs are dreptate observînd că: „*orice transcendență este transformată de către artă în imanență pămîntească, fiind adusă, ca obiect reprezentat, la același nivel cu pămîntescul*“.

Pentru comentator, interesant este și fenomenul ca atare, natura fervoarei mistice, cu alte cuvînte

rădăcinile seducției exercitate de religie asupra poetului. În ce ne privește, considerăm că explicația constă într-un dublu temei. Fascinația religioasă constituie cea mai subtilă formă de „falsă conștiință”, de iluzie cu privire la rezolvarea ideală a antinomiilor constitutive naturii omului și societății sale. Religia pare a dezlega ființa noastră de toate condiționările sale, a da un răspuns fără fisuri întrebărilor cardinale ale existenței, a oferi, cum spunea Marx, „unica nădejde într-o lume fără nădejde”. Adîncind chestiunea relațiilor dintre artă și religie, Lukács pune în evidență resorturile care, comune acestora, întrețin cea din urmă confuzie, aceea care determină, în bună măsură, pe artiști să-și mute impulsurile specifice, să-și „caute inspirația” pe terenul slujitorilor credinței: „Afectul religios este îndreptat spre ceva principal transcendent, spre un *dincolo* în raport cu viața pămîntească, chiar dacă nu moartea, nu supraviețuirea și soarta eului după moarte formează tema concretă, chiar dacă punctul de plecare și ținta actului religios dat sînt nemijlocit terestre, se strecoară între omul întreg concret și obiectul intenției sale religioase o transcendență principală: nu un simplu *ce* necunoscut, ci un *ce* principal, incongnoscibil prin mijloacele normale ale vieții, dar care, printr-o atitudine religioasă consecventă, poate deveni bunul cel mai intim al omului. Tensiunea ce ia naștere astfel (...) stă la baza accentului afectiv specific al credinței religioase. Oricît de mare este măsura în care respectarea miturilor, a ceremoniilor este concepută

de multe religii ca obligatorie, pentru atingerea unor astfel de țeluri (...) această *raportare subiectivă la subiect, la omul întreg rămîne în ființă*” (Estetica, I, pp. 169—170). Or, raportarea subiectivă la subiect, la omul întreg, este, insistăm, tocmai condiția artei.

Un alt element ce contribuie la confuzia semnalată este caracterul antropomorfizant atât al religiei, cît și al artei. În măsura în care este o reprezentare mitologică a victiilor, religia conservă, într-o formă potențată, trăsături tipice, esențial umane. Particularitate ce stă la baza tuturor miturilor legate de înfățișarea divinității ca om. Se poate însă acorda produselor unui atare mod de reflectare antropomorfizant atributul unei realități sau al unei supra-realități absolute, existente în afara, mai exact deasupra omului, cum postulează religia, fără a aduce în sprijin alt argument decît acela al *revelației*? Evident, nu. Pe noi ne interesează însă impasurile religiei numai întrucît *ele* ne dau posibilitatea de a arăta că aci rezidă și principala contradicție, contradicție de nesuprimat, dintre artă și religie. Interferîndu-și sferele grație unei laturi comune — și anume caracterul lor antropomorfizant — arta și religia se separă categoric, se opun tocmai în punctul în care cea dintîi își consideră reprezentările ca operă de ficțiune, pe cînd cealaltă nu poate să nu-și proclame conceptele, simbolurile, miturile, ca „reale”, ca existente în sine și pentru sine. Cum spunea Feuerbach: „*Religia este poezie. Da, este poezie, dar cu diferența față de poezie, față de artă în genere, că arta nu prezintă creaturile ei*

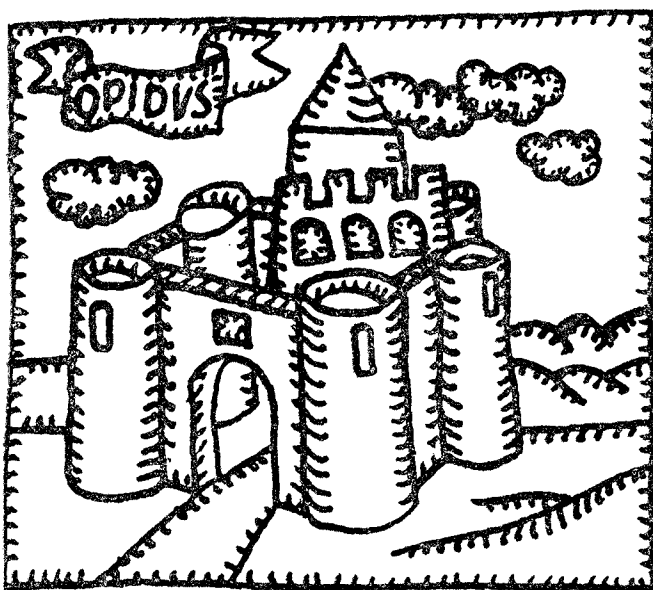
decit drept ceea ce sînt, drept creaturi ale artei, în timp ce religia face să treacă ființele ei drept ființe reale" (Opere alese, pag. 23). Sintetizînd tema raporturilor dintre artă și religie, putem spune că acestea sînt mai curînd raporturi de concurență. Faptul că reflectarea antropomorfizantă este comună artei și religiei denotă că amîndouă satisfac necesități similare, consubstanțiale omului, dar într-un chip radical opus. De unde afinitatea și antagonismul lor la fel de organic. Sau, cum precizează tot Lucăks: „(împrejurarea n.n.) că arta, spre deosebire de religie, nu atribuie plăsmuirilor ei un caracter de realitate obiectivă, că intenția ei cea mai profundă este îndreptată spre simpla reproducere antropocentrică a lumii de aici, pămîntești, nu constituie o concesie făcută religiei. Dimpotrivă, această intenție obiectivă conține — indiferent de ce crede despre ea artistul sau receptorul — un refuz al oricărei transcendențe. În intenția ei obiectivă, arta este tot atît de ostilă religiei cît și științei. Limitarea la reproducerea lumii pămîntești implică dreptul suveran al creatorului de a re-modela realitatea și miturile după propria lui trebuință (...) Pe de altă parte, orice «transcendență» este transformată artistic de către artă în «imanență» pămîntească, fiind adusă, ca obiect reprezentat, la același nivel cu pămîntescul propriu zis”.

Cele mai specifice concepte religioase și, înainte de toate, acela al lui Dumnezeu, sînt reprezentări independente de subiect. Acolo unde are loc o îmbinare a subiectivității umane cu obiectivitatea di-

vină, a creaturii cu creatorul, a imanenței cu transcendența, precum în diversele orientări mistice, specificitatea sentimentului religios, conformitatea lui cu dogmele credinței devin problematice. Acesta este și unul din motivele pentru care atitudinea artistică a fost deseori privită cu suspiciune de biserica oficială, de credința instituționalizată. Pe noi însă nu ne privește concordanța misticului cu normele canonice — această problemă ține de „treburile interne” ale religiei, de raporturile credincioșilor cu propria lor credință sau cu cei investiți cu autoritatea și dreptul de a le controla consecvența. Pe noi, cum subliniam, ne interesează inspirația religioasă a unui poet de talent și motivațiile ei. Dacă în ce privește rațiunile subiective, strict personale, ce l-au împins spre o viziune despre lume pe care nu o împărtășim, speculația în jurul lor este o chestiune deschisă, susceptibilă de supoziții inepuizabile, în schimb condiționarea socială, împrejurările externe care au făcut-o și o fac încă posibilă, țin de aderența lui Ioan Alexandru la modul de viață și sensibilitatea unei societății țărănești închise, a cărei existență a fost depășită de istorie. Că influența acestei situații speciale este hotărîtoare, o învederează poeziile anume consacrate cadrului și stilului de existență preferat. Ele sînt, cum rezultă și din tipul de limbaj utilizat și din imaginea lor globală, corespunzătoare unei comunități rustice puternic idealizate, liberă de orice alte constrîngeri în afara celor transmise printr-o tradiție imuabilă, înlesnind o viață

sustrasă problematicii concret-istorice, oricărui gen de antagonisme. E vorba de un întreg sistem de rituri, de un ceremonial stăpîn pe viața omului, de la naștere la moarte, guvernîndu-i fundamentele și, prin aceasta, simplificîndu-i orizonturile. Nu încapе șovăială că poezia lui Ioan Alexandru se inte-

grează sub acest raport direcției tradiționaliste, mergînd dincolo de Blaga, pînă la Goga și chiar Coșbuc. Noi, subliniem din nou, rămînem partizanii, nu ai lui Ioan Alexandru cel prins între două maniere, liturgică și tradiționalistă, ci ai lui Ioan Alexandru vizionarul, „iluminatul” în sensul rimbaldian al noțiunii.

SCRISORI CĂTRE REDACȚIE

RĂSPUNS LA DOUĂ RĂSPUNSURI

În legătură cu articolul meu Din nou despre Dicționarul de estetică generală, apărut în „Viața Românească” nr. 10, oct. 1973, s-au publicat în această revistă (nr. 3, martie 1974), două răspunsuri: unul intitulat O precizare semnată de colegiul de redacție al „Dicționarului de estetică generală”, altul sub formă de scrisoare către redacție, semnată de Marcel Breazu.

I. În ce privește răspunsul colegiului de redacție, țin să arăt că o astfel de precizare a mai fost publicată în „Luceafărul” din 25 noiembrie 1972, ca răspuns la articolul meu apărut în aceeași revistă cu data de 18 noiembrie 1972, în care am contestat că așa fi făcut parte din colegiul de redacție al dicționarului. Această dezmințire am repetat-o în articolul din „Viața Românească”, ceea ce a provocat acum o nouă „precizare” din partea colegiului de redacție în sensul că „zgomotoasa” mea desolidarizare ar fi nefondată. Pentru a clarifica starea de fapt, trebuie să citez pasajul respectiv din articolul meu apărut în „Luceafărul” din 18 noiembrie 1972: „(...) nu mă știam membru al colegiului de redacție. Tirziu mi-am promis colaborarea la acest dicționar, nu am luat parte la elaborarea proiectului de termeni și în general al organizării lui, nu am luat parte la nici o ședință sau consfătuire a colegiului de redacție”. Cu privire la acest pasaj și-a trimis colegiul de redacție prima „precizare”, la care eu, dat fiind că ea conținea profunde inexactități, am scris imediat un răspuns, pe care însă „Luceafărul”, deși l-am trimis de două ori, nu l-a publicat. Noua precizare publicată de colegiul de redacție mă obligă să revin asupra lui, el având darul să clarifice situația. În precizarea apărută în „Viața Românească” din martie a.c. se spune: „profesorul L. Rusu se prevaluează de situația obiectivă datorită căreia n-a putut «participa la ședințele colegiului de redacție»”. Această situație obiectivă ar fi faptul că locuiesc la Cluj. Nu pot să nu afirm că acest pasaj este o pură invenție, fiindcă niciodată nu m-am „prevalat” de faptul că locuiesc la Cluj, niciodată n-am afirmat că nu pot veni la ședințele colegiului. (Partea de frază între semnele «», care mi se atribuie, n-am scris-o niciodată). N-am participat fiindcă n-am fost chemat niciodată și declar categoric că dacă făceam parte și așa fi fost chemat, m-aș fi dus. Lucrul acesta nimic nu-l dovedește mai bine decât faptul că tot pe vremea aceea făceam parte din comitetul de organizare a congresului de estetică (ce-i drept, cooptat la peste doi ani

după înființarea lui). La ședințele acestui comitet, după ce-am intrat, totdeauna eram chemat și totdeauna m-am dus, deși eram domiciliat la Cluj. Ceva mai mult: toți membrii colegiului de redacție iăceau parte din comitetul de organizare a congresului, deci acolo ne întâlneam, dar niciodată nu s-a pus problema vreunei ședințe sau constătuirii în legătură cu dicționarul, deși eram acolo. Dacă într-adevăr eram membru al colegiului și dacă s-ar fi pus problema unei astfel de ședințe, fără îndoială că aș fi luat parte, la nevoie mi-aș fi prelungit șederea la București cu vreo zi, dar niciodată nu s-a pus problema aceasta și nu s-a pus tocmai fiindcă nu eram membru.

În „precizarea” din „Viața Românească” se mai spune: „deși n-a participat la aceste ședințe, întrucât locuiește în Cluj, prof. Liviu Rusu a fost cu regularitate informat asupra problemelor dezbătute și hotărârilor luate de colegiu”. Nimic mai inexact, n-a fost nici o informare regulată la mijloc și în orice caz n-a fost vorba despre „informări” ce mi s-ar fi dat ca și cum aș fi fost membru al colegiului de redacție, ci ca unuia din colaboratorii dicționarului. Cele câteva chemări la telefon din partea tovarășului Radu Sommer nu aveau alt scop decât să fiu întrebât despre stadiul elaborărilor mele și ca să fiu urgitat. Tangențial îmi mai amintea despre întârzierile celorlăți colaboratori. La aceasta se reducea „regularitatea” informației.

În „precizare” se mai spune: „Mai mult decât atât, a transmis propriile propuneri și doleanțe colegiului, precum și (verbal și în scris) observațiile rezultate din lectura manuscrisului de volum al dicționarului, trimis la Cluj chiar în acest scop...” Propuneri, ce-i drept, am făcut, dar nicidecum în calitate de membru al colegiului de redacție. Nu este oare cunoscut că în „Contemporanul” se publicase lista termenilor, făcându-se apel la marea public să-și exprime dezideratele? Iar în ce privește „lectura manuscrisului de volum” al dicționarului, întreb mai întâi: de ce nu se relatează întreaga stare de fapt? Într-adevăr, tov. Radu Sommer, îngrijorat de anumite neajunsuri și socotind, după câteva schimburi de păreri, că aș putea fi de folos, în ultimul moment mi-a transmis manuscrisul voluminos al dicționarului, însă repet, abia în ultimul moment, la sfârșitul lui iunie 1972, și numai pe 2 zile, cu rugămintea să mă uit la „noțiunile mai importante”, precizând însă că nu s-ar putea face decât mici intervenții, lucrarea fiind culeasă în întregime și trecută prin ultima corectură, urmînd să fie trasă la tipar cu maximum de urgență în vederea Congresului de estetică ce urma să înceapă la sfârșitul lui august. Dar oare o consultare serioasă nu se face înainte de darea la tipar? Se așteaptă momentul cînd trebuie să intre la mașină? De altfel exemplarul primit era pe hîrtie-foiță, ultimul exemplar al copiilor, și era așa de șters, încît citirea lui era un adevărat supliciu. I-am spus tovarășului R. Sommer la telefon, că nimeni nu-mi poate pretinde să-mi distrug ochii cu acest manuscris, așa încît, după ce m-am chinuit cu câteva noțiuni și am propus „mici” îndreptări, l-am restituit. Ce puteam face în 2 zile cu un manuscris ilizibil? Iată la ce se reduce „lectura manuscrisului de

volum al dicționarului", despre care vorbește onoratul colegiu de redacție, lăsînd să se înțeleagă, prin trecerea sub tăcere a stării de fapt, că aș fi primit manuscrisul înainte de darea la tipar, avînd timp suficient pentru citirea lui. Abia după apariția dicționarului, pe baza unei analize și verificări documentare care mi-au luat timp, am ajuns la considerațiile și concluziile expuse în articolele mele. De altfel, în ce privește rectitudinea conducerii lucrărilor dicționarului, atrag atenția asupra unei dezmințiri a lui N. Tertulian, apărută în „Luceafărul” din 24 martie 1973, în care arată că în dicționar figurează ca autor al articolului despre Benedetto Croce, pe care însă nu l-a scris dînsul, dovedind în același timp, cu o perfectă competență, calitatea sub orice critică a articolului respectiv.

Mă întreb însă care este rostul „precizării” colegiului de redacție? În definitiv nu controversa de mai sus are importanță, ci faptul dacă observațiile mele sînt juste sau nu.

Dar nu pot trece cu vederea o afirmație din „precizarea” în chestiune: „Nu ne vom opri acum și aci la carențele de ordin științific și etic ale comentariului făcut de prof. Liviu Rusu...” Aici problema devine gravă. Nu în ce privește eventuala carență științifică a comentariului meu, fiindcă niciodată n-am pretins că părerile și argumentările mele sînt infailibile. Dovadă este faptul că în lucrările mele succesive nu o dată mi-am revizuit și chiar modificat opiniile fie pe bază de cercetări proprii, fie în urma unor critici întemeiate. De altfel trebuie să arăt că articolele mele predate revistei „Luceafărul” inițial au purtat titlul comun „Să discutăm estetică”, tocmai în vederea faptului că s-ar putea isca o discuție rodnică și demnă. În ce privește carența etică însă problema devine gravă de tot. Aici onoratul colegiu de redacție n-are voie să tacă: să dovedească măcar printr-un singur citat că aș fi încălcat în comentariile mele normele elementare ale eticii. Întrebuințat-am măcar un singur cuvînt jignitor? Mi-am parcurs din nou articolele și în măsura în care vreo afirmație a mea ar putea să se, răsfrîngă asupra vreunei persoane n-am găsit decît expresii ca: „Regret foarte mult că trebuie să constat astfel de confuzii”, „îmi pare rău că trebuie să reamintesc...”, „stau și mă gîndesc, dar nu prea înțeleg”, „nu pot să nu-mi exprim mirarea...” etc. Sînt jignitoare astfel de expresii? E jignitor să arăți, cu argumente precise, confuzii, contradicții crase, lipsă de informație, falsificări de nume, atribuire de idei unor autori pe care aceștia nu numai că nu le-au susținut, dar au susținut tocmai contrariul, că în același dicționar despre aceeași problemă într-un loc se afirmă un lucru, iar în alt loc tocmai contrariul? N-a observat onoratul colegiu de redacție că față de unii autori — N. Tertulian, Titus Mocanu, V.E. Mașek — mi-am exprimat sincerele elogii? Și n-a mai observat același colegiu că față de mine însumi m-am exprimat: „eu însumi trebuie să-mi fac autocritică severă”? Repet, colegiul de redacție este obligat să arate carențele etice ale comentariilor mele, dacă nu, înseamnă că în ansamblul lui, cu toți cei 9 membri ai săi, dă dovadă de cea mai profundă carență etică.

II. În ce privește replica lui Marcel Breazu, amintesc că în modul cum a tratat d-sa noțiunea de artă, am observat în critica mea că lipsește indicația cea mai esențială, anume că este vorba despre un dat obiectiv. Marcel Breazu ține să arate: „Trec peste formulare, din care ar rezulta că nu definiției mele, ci noțiunii îi lipsește ce este mai esențial”. Am rămas uimit. Iată cum m-am exprimat eu în legătură cu noțiunea de artă: „Dar, ca de atâtea ori în acest dicționar, și la această noțiune lipsește tocmai ceea ce este mai esențial”. Nu rezultă oare clar că ceea ce este mai esențial lipsește nu noțiunii că atare — ceea ce ar fi o aberație —, ci modului cum este prezentată această noțiune în dicționar? Să judece orice om de bunăcredință. Important însă este altceva: Marcel Breazu vrea să demonstreze că în articolul său despre artă „se vorbește de mai multe ori despre „datul obiectiv” pe care-l revendică L.R.” Și cu ce demonstrează acest lucru? Că într-un loc vorbește despre mijloacele materiale pe care tehnica le pune la îndemâna limbajului artistic”, într-alt loc despre „aspectele concrete ale operelor de artă”, iar într-un al treilea: „...acționînd asupra elementelor materiale pe care le transfigurează, punîndu-le mereu în relații noi...” Dar rezultă oare din toate acestea (și numai din acestea) cu claritate, așa cum trebuie să apară într-un dicționar, că opera de artă este un dat obiectiv? De ce pune Marcel Breazu pe bietul cititor în situația ca să deducă el o trăsătură atît de importantă a artei, pe care un dicționar trebuie s-o spună precis și clar? Fiindcă termenul de obiect nu apare niciunde în articolul său. Nu mi se poate reproșa că fac o acribie nefondată, că mă joc de-a cuvintele, fiindcă e bine știut doar că termenul de obiect, obiectivitate, obiectualitate are semnificații cu repercusiuni asupra însăși concepției fundamentale în estetică. Amintesc numai de Georg Lukács, care în monumentală sa Estetică consacră un capitol mare importante probleme: „Trăsăturile generale ale relației dintre subiect și obiect în estetică”. Dar cum vrei să tratezi această problemă dacă nici măcar nu amintești de noțiunea de obiect? Însă culmea din replica lui Marcel Breazu o formează următoarea frază: „Am să relev numai că L.R. ignoră că „datul obiectiv” al creației artistului, structurile materiale ale operei sale capătă valoare estetică numai în relația obiect estetic-subiect-social”. Observ mai întîi că n-am pus direct problema valorii fiindcă nici Marcel Breazu n-a pus-o în articolul său. De ce să bat cîmpii cu probleme pe care nici dînsul nu le pune? Recunosc însă că într-adevăr sînt un ignorant în privința indicată, fiindcă iată ce spun bietul de mine la p. 132: „Din definiția artei nu poate lipsi indicația că avem de a face cu un dat obiectiv care determină o anumită atitudine din partea noastră”, adică ceva subiectiv. Mai arăt că acel obiect este „rezultatul acestei activități umane și a conștiinței sociale, și anume rezultatul nu al unei activități oarecare, ci al activității creatoare”, care activitate, bineînțeles, cuprinde eforturile subiective ale artistului, exponent al conștiinței sociale, eforturi datorită cărora ne pune în fața unui obiect, pe care îl admirăm. Nu-i așa, stimate cititor că ignorez cu desăvîrșire

„relația obiect estetic-subiect-social”? În schimb, Marcel Breazu, care nici măcar nu amintește de obiect, este, bineînțeles atotștiutor. Adică să nu greșesc: în replica sa arată că dacă nu vorbește despre obiect, în schimb vorbește despre mijloace materiale, aspectele concrete, elementele materiale, care după cum se pare, ar putea înlocui cu succes termenul de obiect. Ceea ce în bună deducție logică, înseamnă că relația „obiect estetic-subiect-social”, relevat cu multă autoritate de d-sa, poate fi exprimată și astfel: „mijloace materiale-subiect-social”. Ba zău, să fim serioși! Marcel Breazu vrea să ne convingă că într-o altă lucrare a vorbit despre „obiectivitatea valorii estetice”. N-am motiv să nu-l cred și pentru aceasta nu este nevoie să ne poarte prin Mexic și Argentina, fiindcă în discuție nu este acea lucrare, ci articolul despre artă din dicționarul de estetică, în care era dator să dea indicații cât se poate de clare și de precise, neuitând trăsăturile cele mai importante, pentru ca cititorul să se aleagă cu cunoștințe temeinice.

E de remarcat că Marcel Breazu numai în privința „datului obiectiv” a ținut să răspundă și am văzut cu ce rezultat. Dar câte și cite laturi negative n-am subliniat din redactările sale! D-sa însă preferă să pună punct polemicii. Las pe cititor să scoată concluziile. Mai amintesc numai câteva cuvinte exprimate de M.B., anume că, în legătură cu Marx, L. R. „relevă o interpretare scolastică a textelor marxiste”. Nu pot reproduce tot ce am spus în critica mea, cititorul care își va lua osteneala să o recitească, va putea constata însă că n-am dat nici o interpretare, ci am citat texte precise cu idei care formează puncte de reper de neînălțurat pentru o interpretare sintetică a gândirii estetice a lui Marx. Dacă Marx vorbește precis despre „legile frumosului”, este oare posibil ca în articolul despre Marx acest lucru nici măcar să nu fie amintit, indiferent apoi ce interpretare i se dă? Și altele nu puține.

În sfârșit nu pot să nu mă refer la încheierea pe care o face Marcel Breazu replicii sale, anume că opera de pionerat, care este dicționarul în chestiune, „este primită de un venerabil estetician cu o ciudată ostilitate a cărei sursă mă abțin să o caut”. Mai întâi, nu pot să nu repet ceea ce am spus mai sus colegiului de redacție: să mi se arate un singur cuvânt din criticile mele care ar putea forma o jignire sau ostilitate. Iar în ce privește sursa pretinsei ostilități, este o insinuaare care numai onorantă nu este. Fiindcă sau cunoaște Marcel Breazu sursa „ostilității” mele, și atunci este obligat să o spună, sau n-o cunoaște, ceea ce înseamnă că nu are nici un motiv, și atunci apare într-o postură de neînvidiat. Cititorul poate constata atât în cazul colegiului de redacție, cât și al lui Marcel Breazu unde sînt carențele etice. Marcel Breazu vorbește despre critica mea „pătimașă”. Dacă ar fi așa, nu cred că „Viața Românească” ar fi publicat articolul meu. Nu cred că din criticile mele se desprinde altă patimă decît dragostea de adevăr, care mă animă atât față de alții, cât și față de mine însumi.

Liviu Rusu

NOTE DE LECTURĂ

Ștefan Aug. Doinaș : „Versuri“*)

Din cele cinci volume („Cartea mareelor”, 1964; „Omul cu compasul”, 1966; „Seminția lui Laokoon”, 1967; „Alter ego”, 1970; „Ce mi s-a întâmplat cu două cuvinte”, 1972) s-au selecționat pentru culegerea de față cu adevărat cele mai frumoase poezii, ba mai mult, sumarul ar mai fi putut cuprinde și alte poeme de dragoste și de peisaj, după opinia noastră niște mici bijuterii, mai puțin „grave”, dar care impun prin lumina trăirii afective. Spunem aceasta, deoarece poezia lui Doinaș este un amestec ciudat de luciditate și emoție, nu de puține ori dominând prima, de unde și rezerva unor critici literari pentru unele dintre producțiile sale lirice. Până acum, cel mai interesant studiu despre poezia lui Doinaș l-a publicat I. Negoitescu („Familia” nr. 10—11/1970), vorbind de latura ei „plutonice” și atrăgând atenția asupra unor greșeli de interpretare. De la remarcabilele balade din tinerețe (1942—1945), cunoscând o tatonare în jurul anilor cincizeci, creația poetică a lui Doinaș are o linie ascendentă, de adevărată maturitate și adâncime. Poezia de până acum a lui Doinaș se reduce, după părerea noastră, la trei ipostaze fundamentale, după cum vom încerca să arătăm în cele ce urmează. Baladele, cărora li se adaugă și câteva

poezii de dragoste, aduc, în etapa de tinerețe, celebrarea universului, uneori într-o aură romantică. Moartea în „Mistrețul cu colți de argint” este văzută romantic, în aceeași atitudine ca a lui Radu Stanca din „Un cneaz valah la porțile Sibiului”. Baladele lui Stanca sînt mai ale inimii, pe cînd ale lui Doinaș sînt ale ochiului lucid. Baladele răspunzînd programului „cercului literar” sînt doar prima fază din drumul foarte dramatic al poeziei lui Doinaș. „Dacă poezia de tinerețe a lui Doinaș — spune Virgil Nemoianu în prefața volumului — celebrează armonia universului, poezia sa de maturitate îi caută mecanismele”. Aceste atitudini în poezia lui Doinaș nu se suprapun, neapărat, cu etape cronologice, ci sînt straturi lăuntrice, care apar și se reiau, se întrepătrund. Spirit lucid, Doinaș ne apare într-o a doua ipostază stăpînit de febra cuprinderii exacte a lumii, de dimensionarea ei geometrică, în formule și tipare. „Omul cu compasul”, „Ochiul”, „Natură moartă” sînt grăitoare în acest sens. Dorul de a face existența comensurabilă, un ochi imens care veghează lumea, alternanțele de imagini, sînt obsedante: „Nimic nu socoteam a fi străin / de-aceste prea statornice tipare: / nici amfiora corolelor de crin, / nici fulgerul cristalelor amare” (p. 51) sau: „Un ochi închis în sine ne privește / din veac asupra noastră pironit” (p. 54), ori: „Fructele din tablou sînt un adio. / (La masă, cîpșile lor zbircite / agită-n vînt batistearomitoare)” (p. 149) Atmosfera este foarte detașată, cerebrală, poetul ne vorbește de „reci ținuturi”, „arbuști de sticlă”, cristale, vizînd absolutul, ca Hyperion al lui Eminescu („Orologiul de gheață”). Spațiul sufletesc al poetului este tot unul glacial:

*) Editura Albatros, București, 1972, col. „Cele mai frumoase poezii”.

„...O iarnă / sălbatică îi scînteiază-n suflet, / iar el precupețește crunt : o iarnă / cu pomi golași și păsări amorțite, / cu ape ce vorbesc în somn sub sloiuri“ (p. 13). Ne găsim în interiorul unui spațiu închis : „Nu-mi voi întinde brațele, de teamă / că sparg cu degetele mele sfera“ (p. 152). Ca atitudine, acest strat al poeziei lui Doinaș amintește de Ion Barbu. Doinaș este un reflexiv detașat, cuvintele sînt supuse unei rigori clasice, „matematice“ am spune. Totul este dimensionat sever și riguros, ca în ordonările științifice, dovedind setea de absolut, de adevăruri pure. Acest lirism lucid, supravegheat, trebuie luat ca atare și judecat din interior, nu condiționat de alte formule de expresie.

A treia ipostază, prezentă în special în întinsele poeme din ultima vreme, este aceea a pătrunderii în esențe, a ajungerii la arhetip. Nu domină doar vizualul, ci participă toate simțurile, rostirea are tonuri diverse, de la solemnitate cu ecouri de antichitate, pînă la ritmuri apropiate de cele folclorice. Asistăm, parcă, la o rupere a tiparelor, a rigurilor de pînă acum. Ca în poeziile mai tinerilor Ioan Alexandru și Ion Gheorghe, cosmosul este luat pieptis, nervos, cu o mare forță biologică, în dorința de a-l descifra și stăpîni. Ne întîmpină o deosebită putere interioară a rostirii, o febră lăuntrică neobișnuită : „Mălură hămesită, herghelia / cheleşte cîmpul. Stropii mari de ploaie / se uită fiecare-ntr-un ochi galben. / Sînt vile de povară : cai cu crupa / de-mpărăteasă asudată, iepe / ce-și poartă minjii agățați de uger, / și murgii rîioși cu coada ca sacizul / și smîrnă în urechi, neșesălate / ianome care ronțăie insecte, / și armăsari cu mădularul vînat, / și gloabe mohorîte cu stigmatul / stăpînului în rîni de spînz, și alții /, ce tornăie simțindu-și steaua-n frunte / ca pe un hram dumnezeiesc, mîrtoage / ce-au răsturnat cîndva nuntașii-n colburi, / și cai de fum-iscoade ale nopții, / și bidivii cu smoc de iarbă-n gură / ce-și nalță capul ascultînd un ropot / pe sus, și alții care

luminează / cîmpiile cu rinjete de pustnici“ (p. 161).

Cele mai reprezentative poeme din această categorie, de respirație filozofică, sînt : „Vînzarea lui Platon la Egina“, „Oedip și Sfinxul“, „Piscul sau descrierea poeziei“, „Caii“, „Poemul nupțial“. Doinaș își raportează mereu viziunile la experiențele anterioare ale umanului, ca la niște ștachete, ca la niște barometre față de care se verifică. Ecurile de carte, de mitologie, ca și descriptivismul sînt la el niște permanente, de structură, cultivate evident.

Lungile comparații, în genul celor întîlnite în poemele homerice („Trei ipostaze ale mării“, p. 110), parantezele, perioadele largi, dau scrisului o ținută ceremonioasă, de la retorica clasică, pînă la structuri apropiate de cele populare, în ritmul baladei „Riga Crypto și Iapona Enigel“ a lui Ion Barbu : „Slujind brunetelor lecioare, / la valea sinilor, cu vîz / vrăjit de biblice izvoare / și cu luceferi la picioare / culeși din lauri de ovăz, / mîindu-și cornul viu de salcă / în puritate ca-ntr-un drog, / sîințind cu pasul lui de algă / ivoriul stîns pe care-l calcă, / răsare prințul Inorog“ (p. 174).

Elementul baladesc se păstrează doar ca un ecou, dinamica interioară a frazării merge spre resorturile cele mai intime, spre a releva trăiri fundamentale ale existenței. Amplele poeme filozofice din ultima vreme sînt cugetări dramatice, vizînd categorii existențiale, într-o deosebită capacitate de generalizare. Transcendentalul, cosmicul, raportările diverse ale eului sînt fibre intime ale demersului liric. Versul lui Doinaș este o osmoză tensionată între fluxul cerebral și acela al simțirii. Din rîndul acelor „inscripții“, din care socotim că se puteau reproduce mai multe în volum, așa cum semnalăm la început, amintim : „În memoriam“ și „Cerbul vînat“, care ni-l arată pe autor nu numai în postura de poet conceptual, de sistem, ci înduioșat de aspectele mai „calde“ ale vieții : „Și nu-i / nici un ceas mai tragic decît ceasul / cînd prin botul trist și translucid / i se vede, ca o rază.

glasul / încleștat — știind c-o să-ucidă" (p. 84). Emoția dramatică e aceeași din „Moartea căprioarei” a lui Nicolae Labiș.

Dincolo de orice categorisiri, semnalăm ca deosebit de frumoase, poeziile ca: „Aceștia doi”, „Între mine și vărul meu”, „Triplă răsfringere”, „Moartea lui Tao”, „Trestia”, „Toamna”, „Amiază rustică” etc.

Poet complex, unul dintre cei mai valoroși pe care-i avem azi, dublat de un excelent eseist și tălmăcitor din lirica universală, Ștefan Aug. Doinaș este în plină maturitate creatoare.

PETRE GOT

Romul Munteanu : „Noul roman francez”*)

Fenomenul noului roman francez nu mai este de multă vreme o noutate, dar ca orice act contemporan, impresia lui stăruie ca și continuitatea lui. Desigur, se scriu și astăzi „noi romane” și fenomenul este de parte de a fi epuizat. Din punctul de vedere al receptării, este adesea considerat nu tocmai actual, dar în orice caz interesant.

Lucrul de care putem fi siguri este că interesează deopotrivă critica și teoria literară și că a pecetluit o opoziție care exista cu mult înaintea lui dar cu oarecare fragilități: *romanesc/antiromanesc*. Urmărirea analitică a acestei opoziții este ceea ce și-a propus Romul Munteanu în acest studiu care nu este, cum s-a crezut, o ediție secundă a unei lucrări mai vechi, ci pur și simplu o altă carte. Una din finalitățile studiului este în primul rând aceea de a situa noul roman francez într-o continuitate a

*) Editura Univers, București, 1973.

antiromanescului care s-a manifestat pe tot parcursul istoriei literaturii, dar de fiecare dată în alte formule. Întotdeauna un fenomen literar a atras după sine un altul care îl nega teoretic, așezându-se pe o treaptă evolutivă; iar dacă opoziția era destul de matură, crea termenului de opoziție o manifestare concretă de valoare, adică o altfel de literatură. Noul roman nu este însă o manifestare literară nouă și opozițională pur și simplu, ci o mișcare cu adevărat contestatară, uneori chiar exagerată în teorie ca și în practică. Tocmai această traiectorie de contestări este urmărită în cartea lui Romul Munteanu, descifrată și disecată în coerențele și incoerențele ei, în adevărurile și neadevărurile ei. Privit izolat, noul roman francez ar reprezenta fără îndoială o anumită ideologie și o anumită estetică (un fel de estetică zero), dar analiza fiecărui element de structură în parte pune această mișcare literară într-o lumină adevărată și diferită de cea intenționată de promotorii ei. Situațiile sînt extrem de complexe. Conștienți de negarea unei întregi serii de formule românești, noii romancierii își teoretizează arta, dar fără să se explice pe ei înșiși. Regulile jocului sînt păstrate, se dau doar indicații recepțării, dar nu justificări și nu dezlegări. Noul roman a sfîrșit, pe drept cuvînt, numeroase discuții și comentarii, s-au ținut nenumărate colocvii, s-au scris o grămadă de cărți.

Și este mai cu seamă importantă viteza cu care opere și debaterii au trecut granițele, formînd curente de opinii pro sau contra. Faptul că la noi au apărut multe studii și o carte de sinteză este una din dovezi. Desigur, Romul Munteanu nu încearcă să determine fenomenul de o manieră definitivă, dar teoretizarea aceasta are cel puțin cîteva merite mari. În primul rînd: (cum mai spunem) *perspectiva istorică asupra antiromanescului* cît și asupra modificărilor interioare care îl definesc, lucru care ni se pare important tocmai pentru că dintr-o prejudecată (a ignoranței) s-a socotit adesea că

formele de antiliteratură au degenerat în secolul XX. Această prejudecată a circulat și circulă chiar în rîndul unor cercetători literari a căror formație istorică și teoretică se limitează la secolul nostru.

Pentru înlăturarea acestor prejudecăți, Romul Munteanu își începe cartea cu o scurtă dar esențială istorie a romanului, genul literar, dacă nu cel mai disputat, în orice caz cel mai discutat. Poetii au făcut, oricît de ciudat ar părea, mult mai puține programe decît prozatorii. Romanul a fost într-o vreme un fel de cenușăreasă a literaturii. Un al doilea merit este acela de-a explica ideea de *antitraditional* în conținutul ei, deci ca treaptă de evoluție a culturii care ea singură își formează termenii de opoziție conform unei dialectici interioare ce poate rămîne ascunsă la prima abordare. Or *antitraditia* este în primul rînd o critică a fenomenului care o precede dar care își și găsește totuși o continuitate contemporană. Iar contestarea aceasta nu înseamnă și o abolire a celorlalte literaturi, ci numai o punere în lumină reciprocă sub forma unei lupte a contrariilor. Manifestarea unei noi forme de li-

teratură este un salt în evoluția scrisului. Iar noul roman are cel puțin calitatea de a fi o literatură extrem de interesantă.

Incursiunea autorului continuă apoi cu încercuirea *elementelor* de structură care definesc noul roman, începînd cu premisele și programele noilor romancieri ce alcătuiesc în fond un singur program, deși literaturile lor sînt foarte diferite. Discursul românesc este analizat în funcție de elementele importante ale genului: narațiune, descriere, personaj, intrigă, toate situate între anumite coordonate spațio-temporale specifice. Se crează astfel tipuri de structuri teoretice pentru literatura concretă a noului roman. Analiza acestor elemente este făcută printr-o veșnică raportare la romanul tradițional. Judecata estetică nu este finalitatea decisivă a acestui studiu, dar ea este oricum implicată capitolelor de analiză.

Cartea lui Romul Munteanu oferă o sinteză asupra unui fenomen literar adesea discutat fragmentar. Oricine va voi să cerceteze acest spațiu al literaturii franceze va reveni la această carte.

IOANA CREȚULESCU

Althusser și «noua lectură» a lui Marx

L. Althusser face parte dintre acei filozofi, destul de numeroși astăzi, care se declară ei înșiși filozofi marxști și care, provenind în realitate din diferite școli filozofice burgheze, mai mult sau mai puțin contemporane (pozitivistice sau neopozitivistice, hegeliene sau neohegeliene ș.a.m.d.) încearcă, uneori în mod destul de spectaculos, să combine filozofia lor de bază cu cea marxistă. Acest lucru se poate realiza în mai multe feluri și nu este propriu doar filozofilor proveniți din școli burgheze, ci și unora proveniți din școala marxistă. În ultimul caz este vorba de acea reacție antidogmatică față de ignorarea unor realizări din domeniul științelor moderne, în special în fizică și matematică. Filozofii în discuție își revendică dreptul de a revizui marxismul în conformitate cu aceste noi realizări. Pericolul care apare aici este acela de a prelua odată cu realizările științifice, care nu sînt niciodată pur științifice, metode și practici străine materialismului dialectic.

În cazul lui Althusser, ale cărui idei au format subiectul unei ample dezbateri organizate recent de „Revista de filozofie” la sediul Academiei de științe sociale și politice, este vorba de încercarea de a combina marxismul cu variante filozofice de tip *structuralist* și *neorationalist* (à la Bachelard și Canguilhem). Ambele sînt însă variante *metodologice*, care, pentru a duce la rezultate trebuie aplicate la o filozofie *preexistentă*. Această filozofie se transformă în *obiect* al investigației. Ceea ce încearcă Althusser pentru filozofia marxistă se poate încerca pentru orice filozofie și s-a încercat deja. Rezultatul a fost *reînnoirea* filozofiei analizate (neotomism, neokantianism ș.a.). Astăzi asistăm, de exemplu, la încercarea de a reînnoi existențialismul (Leo Gabriel) prin expunerea acestuia în conformitate cu exigențele logicii moderne.

În principiu, marxismul, care este o filozofie deosebită de celelalte, adică nu este o dogmă constituită odată și pentru totdeauna, un sistem mort, ci o filozofie a practicii concret-istorice, se dezvoltă odată cu aceasta și nu are nevoie de reforme *arbitrare*, dar aceasta nu înseamnă că filozoful marxist trebuie să *desconsidere* noile metode de investigație. Aprecierea analizei structurale nu trebuie să ducă la un „neomarxism structuralist”, după cum nici aprecierea analizei formale nu trebuie să ducă la un „neomarxism formalist”. Delimitîndu-se de aceste tendințe, filozofii marxști trebuie să le analizeze însă cu toată seriozitatea, așa cum s-a încercat în cadrul dezbaterilor amintite.

S-a discutat pe larg despre modul în care Althusser îl „citește pe Marx”. El identifică marxismul cu operele marxiste (=obiectul investigației structuraliste) pe care le „citește simtomal” (le face analiza structurală). El distinge astfel etape radicale deosebite ca: perioada de tinerețe a lui Marx, perioada de maturitate, etapa leninistă. În realitate, ceea ce se constată este tocmai contrariul, adică continuitatea consecventă. Și nu numai a „etapelor” filozofiei marxiste, ci și continuarea, de către marxism în genere, a tuturor tradițiilor progresiste: materialiste, dialectice etc.

Analiza separată a „perioadelor” este dublată și de analiza separată a domeniilor filozofiei marxiste. Căutînd criterii diferite de structurare, Althusser desparte teoria de practică, știința de ideologie. Unele domenii nici nu-și mai găsesc locul în cadrul filozofiei (axiologia, etica, estetica).

Faptul că „lectura textelor marxiste trebuie să fie mereu nouă” este just, cunoscut și aplicat în mod consecvent de către marxști. Dar o nouă lectură a lui Marx nu trebuie să ducă la reînnoirea marxismului și nici nu poate să ducă la așa ceva. Marxismul se dezvoltă, dar nu pe baza „noutăților” nedescoperite încă în opera lui Marx, ci pe baza Noului, pe care îl și *predetermină*, spre deosebire de toate celelalte filozofii.

De altfel, noua lectură întreprinsă de Althusser nu aduce nimic *nou*, ci dimpotrivă ideii scientiste și neopozitiviste la modă. Este o lectură trunchiată, o disecție în opera lui Marx, cuprinzînd citate needificatoare și rupte de contextul întregii sale filozofii.

La Althusser, cum era și firesc, se întîlnesc și multe idei care nu suscită nici o obiecție și care, deși sînt locuri comune, tratate cu verva specifică spiritului francez, trezesc interesul și facilitează citirea „lecturilor” lui Althusser.

Unele idei însă, cum ar fi aceea de „antiumanism teoretic”, șochează prin formulări neglijente, care însă pot duce la discreditarea filozofiei marxiste. Este evident că în anumite domenii ale filozofiei, ca și în anumite științe, cum ar fi matematica sau fizica, nu numai că nu este vorba *despre* om, dar nici *nu trebuie* să fie vorba *despre* așa ceva. Această interdicție nu poate fi numită însă antiumanistă. Despărțind știința de ideologie, mai precis *rupînd legătura* dintre acestea, Althusser consideră că „umanism-socialism” reprezintă un cuplu contradictoriu. Conceptul de „socialism” ar fi un concept științific, iar cel de „umanism” ar fi doar un concept ideologic. Apelînd la obișnuitele sale etapizări structurale în opera lui Marx, el constată că prima etapă ar fi fost dominată de *umanism raționalist*, a doua de *umanism comunitar*, iar a treia de *ruptura de orice umanism filozofic*. Chiar dacă situația ar fi aceasta, ultima perioadă nu poate fi numită antiumanistă, ci dimpotrivă *științifică*. Marxismul reprezintă tocmai ridicarea umanismului la adevărata sa demnitate științifică.

Alungînd umanismul de ideologie, în politică; Althusser consideră că baza unui umanism de acest gen ar fi tocmai antiumanismul teoretic. Modul acesta de exprimare denotă o oarecare tendință de dialecticizare lingvistică, lipsită însă de orice suport real și determinată doar de confuzii terminologice. Mergînd pe această linie, s-ar putea considera că binele de exemplu sau frumosul, care, și ele, prin morală și artă, sînt alungate în ideologie, ar trebui fundamentate pe răul și respectiv uritul sau antifrumosul teoretic ș.a.m.d.

Metoda structuralistă, în ciuda succeselor pe care le-a determinat în matematici, lingvistică, psihologie etc., *nu poate înlocui dialectica materialistă*. Opera lui Althusser e cel mai bun exemplu pe această linie. Dialectica marxistă este, ce-i drept, o metodă greu de însușit și foarte greu de minuit, dar acestea nu sînt motive suficiente pentru înlocuirea ei. Au încercat s-o înlocuiască și alții și vor mai încerca însă: *errare humanum est*.

ALEXANDRU SURDU

Valorificarea în contemporaneitate a folclorului

Formularea nu-mi aparține, ea a devenit oarecum rutinieră prin utilizare îndelungată. Este sau nu perfect justificată (și justificabilă), ea circula la toate nivelele, adică atât în cercurile specialiștilor de fapt, cât și în instituțiile desemnate anume pentru a o motiva. În realitate nu s-au iscat controverse de fond, cel mult au fost luate în considerație modalitățile de lucru. Acestea, pare-se, au condus și la unele măsuri organizatorice, cea mai însemnată fiind unificarea „Institutului de Etnografie și Folclor” cu „Centrul de îndrumare a creației populare și a mișcării artistice de masă”. Este evident că instituțiile în cauză au specificitatea lor, dar, în același timp au și multe — suficient de multe ca să probeze valabilitatea creării noului organism — puncte comune. Și adevărata problemă trebuie căutată aici și nu în controversele asupra formulării. S-a scris mult și uneori cu seriozitate și rigoare științifică despre folclor. Prin urmare ar fi inutil să repet ceea ce în genere este cunoscut. Cred însă că merită să tratăm cu atenție chestiunea valorificării, chiar dacă o asemenea întreprindere riscă să nu fie completă. În primul rând, pentru a nu crea confuzii, e bine să precizăm câteva lucruri legate de domeniile pomenite. Ele, cum ziceam, nu se suprapun dar, inevitabil, nici nu se resping de vreme ce vorbim despre acțiune. În principiu, specialiștii „Institutului de Folclor” întocmesc monografii, înregistrează pe bandă sau pe peliculă cantece, versuri, dansuri, balade etc. etc.; estimează valorile; descoperă sorgintea diferitelor producții; urmăresc circulația și interferențele din zonele țării și din afară; emit ipoteze cu privire la evoluția folclorului în condițiile de existență modernă; asigură viitorului posibilitatea de a redescoperi, în timp, ceea ce, judecând lucid, poate dispărea. Dar România este una dintre puținele țări moderne în care folclorul își păstrează, în proporție remarcabilă, autenticitatea și, nu numai atât, se manifestă foarte activ. Intervine, prin urmare, un alt aspect: dacă așa stau lucrurile, ar fi oare cu putință ca el să se afle în situația arheologiei, de pildă? Toate costumele, broderiile, cioplirurile în lemn sau în piatră, să devină simple exponate de muzeu? Este greu de presupus că s-ar întâmpla una ca asta, atât vreme cât în numeroase zone tradiționale el se păstrează intact sau aproape intact (mai anii trecuți, culegând un basm prin munții Gălăului, am fost izbit de o „inovație” care, deși nu altera conținutul, introdusese un element frapant: împăratul din poveste vorbea cu străjile la... telefon!). Deci e de la sine înțeles că nu e cazul să ne apropiem de fenomen ca de o relicvă. Oamenii, înșiși nu simt „povara” secolelor. În ciuda faptului că unele transformări s-au petrecut și mai ales s-a produs laicizarea datinilor (situație extrem de interesantă în vechea vatră maramureșeană unde „datinile de iarnă” s-au laicizat în marea lor majoritate). Cercetătorii au un statut destul de bine definit, în orice caz îndeajuns ca să își respecte profilul. Se pune, prin urmare, problema: cine și cum trebuie să valorifice tezaurul existent? Este cunoscut că în decursul a peste două decenii, cu fluctuații mai mult ori mai puțin justificate, adeseori conjuncturale, sarcina a revenit Comitetelor de cultură, prin Centrele de îndrumare a creației populare din subordine. În ultimii ani caracterul activității acestora s-a schimbat radical. Schimbarea a determinat și modificarea de atitudine a cercetării. Dacă ea a rămas în principiu aceeași, rezultatele ei au fost și sînt puse la îndemîna Centrului de îndrumare din Consiliul culturii pentru valorificarea folclorului în spiritul respectului față de tradiție. Ba mai mult, însuși Centrul de îndrumare are, în preocupările sale, rezultate interesante în privința nu numai a valorificării, dar și a descoperii de

vechi manifestări folclorice. Desigur, e posibilă întrebarea cum se impacă obligativitatea organizării cu spontaneitatea. Este o problemă ce în ultimii ani s-a reglementat. Există, bunăoară, manifestări ce, probabil, ar avea loc fără nici o intervenție în zona respectivă (Huta-Certeze, Satu Mare; Hoteni — Maramureș; Silvașul de cimpie — Hunedoara; Tăcășele — Arad; Tîrgul de fete de pe Muntele Găina — Alba etc.)

S-a constatat însă că în cazul în care nu există interesul necesar, multe dintre ele devin sporadice din diverse pricini: reducerea populației sătești prin plecarea la oraș a tîranilor, apropierea tinerilor de alte forme de distracții, radio-ul, televiziunea, simplificarea portului din rațiuni de ordin practic și altele. Și totuși chestiunea rămîne în picioare: dacă tot se organizează, există soluții potrivite pentru a nu se simți „fortarea” tradițiilor? Soluția s-a găsit într-adevăr. Ea constă în aceea că „organizarea” nu afectează autenticitatea. Dimpotrivă, se caută și se reușește să se respecte atmosfera, evitîndu-se „constringerile”, aducîndu-se în „scenă” obiceiurile dintotdeauna. De aici a pornit și ideea de a spori numărul manifestărilor, de a le repartiza cît mai bine pe teritoriul țării (Hora la Prislop — Maramureș; Festivalul cîntecului, jocului și portului gorjenesc — Tismana; Alaiul primăverii — Caraș Severin; Învîrtita dorului — Vilcea și altele).

Desigur se poate pune iarăși întrebarea dacă organizatorii nu împieteză, dat fiind că inițiativa le aparține, asupra aceleiași autenticități. Rezolvarea a fost găsită ca în primul caz: aducerea în „scenă” tot a obiceiurilor vechi.

Că este util să se valorifice folclorul, nu încapе îndoială. Condițiile sînt de așa natură încît e necesar să nu fie lăsat la voia întîmplării. Prin aceasta se obține rezultatul de loc neglijabil de a „conserva” activ un tezaur cu rădăcini încă foarte puternice ca să avem certitudinea că folclorul își va prelungi multă vreme de acum înainte vitalitatea. Mai e oare necesar să vorbim despre semnificația unui atare fenomen?

Există și destule primejdii ce pîndesc autenticitatea. A existat o vreme în care textele erau mutilate de versificatorii mărunți, cîntecele și dansurile erau „stilizate” de compozitori și coregrafi minori, a existat o vreme a ofensei stăruitoare adusă tradiției. În ultimii ani practicile acestea reprobabile au fost eliminate. În schimb se manifestă, mai nou, alte tendințe de „poluare”. În primul rînd se cuvine să spunem răspicat că anumite documente prezentate de televiziune aduc destule prejudicii. Explicația e relativ simplă: reporterii, nefiînd decît sumar informați despre obiectul atenției lor, filmează ce se nimerește, nu intră în intimitatea fenomenului, de unde idilismul precar al producțiilor. Gravă este și proliferarea „artizanatului”. Întîi de toate că se aruncă pe piață falsuri jenante și, în al doilea rînd că, mai devreme sau mai tîrziu, se inoculează morbul comercializării cu orice preț în rîndul creatorilor populari care lucrează din dragoste și pasiune. Pentru că, dacă există caractere (Maria Spiridon — Avrig; Maria Hanzu — Gura Rîului; Gheorghe Cercel — Sebeșul de Jos; Ion Niță Nicodin — Brusturi, Arad; Popa Nicolae — Tîrpești, Neamț; Sofonea Dumitru — Drăguș, Brașov) există și riscul imposturii.

În fine, un exemplu mai recent. Centrul de îndrumare a creației populare a promovat, în cadrul unui festival de teatru pentru amatori din Cluj, echipa lui Constantin Iugan, din Șanț (Bistrița-Năsăud). Un fenomen aproape unic. Cîțiva „specialiști” au organizat, cu prilejul prezentării unor spectacole la București, o „masă rotundă” la care s-au străduit să-i demonstreze septuagenarului și colaboratorilor săi, că ei nu reprezintă ceea ce se cheamă teatru folcloric, deoarece nu este scris (sic!). Probabil ar fi fost util ca Centrul de îndrumare să intervină drastic și să împiedice o asemenea „demonstrație” (1)

Sigur că ar fi multe de zis, dar nu aceasta era intenția mea. Am vrut doar să arăt că mișcarea energetică a creației populare în spiritualitatea țării se impune a fi sprijinită și valorificată în concordanță cu specificul ei și, totodată, în concordanță cu cerințele timpului pe care-l trăim.

C. STĂNCIULEA

Sub semnul lui Edgar Allan Poe

Din *Corbul* lui Poe — desigur una din cele mai desăvârșite poezii scrise vreodată—versul cel mai greu de tradus (deoarece, ca și în original, lui trebuie să i se asigure, în deosebi, o pregnanță obsesivă) este ultimul din majoritatea strofelor, refrenul poemului, acel *răspunse corbul nevermore*, unde *nevermore* nu-i identic cu „niciodată”, ci reprezintă un cuvânt nespus mai cuprinzător și totodată nespus mai precis și mai definit. *Nevermore* e mai mult decât niciodată fiindcă nu se mulțumește să constate, ci și dă o sentință, nu afirmă (ori „declară”), ci statornicește, pronunță un verdict. Și pentru că exprimă nu numai un neant, dar și o melancolie, dat fiind că implică pe „mai”, adică neputința reversibilității timpului, condiția—tragică—a omului în fața desfășurării celei de-a patra dimensiuni.

Nevermore este echivalentul lingvistic (și poetic) al filosofiei lui *Sein und Zeit*, este răspunsul implacabil dat de lumea fenomenală a imanenței strigătului omului care imploră inexorabilitatea: *verweile doch, du bist so schön...*

Pe acest *nevermore* poezii români s-au străduit să-l traducă în diferite feluri. Dan Botta, sărind de la un parametru al continuumului einsteinian la altul, n-a șovăit să-l redea prin „nicăeri”. Au mai fost și alte soluții. Dar soluția cea mai înțeleaptă, mai abilă și mai „brută” (în același sens în care brutal a fost rezolvat și nodul gordian) o socotim pe a lui Emil Gulian. Menținând cuvântul original, Emil Gulian (și, după el, Mihai Dragomir) au recunoscut incapacitatea unui grai de a reda toate nuanțele altuia, caracterul de autonomie galactică a fiecărui limbaj și dreptul anumitor cuvinte-diamant de a se prezenta oriunde în propriul lor veșmânt inalienabil și irefragabil; și de a chema și cucerii numai prin — de data aceasta accesibila — lui sonoritate, prin universala lui melodie psiho-somatică.

Dar dacă *nevermore* nu poate fi tradus, nu există oare o altă cale de a ni-l însuși, a-l reda în limba noastră printr-o operație alta decât traducerea ori transpunerea? Nu cumva *nevermore* nu este numai un cuvânt, ci și o aură ce poate fi recreată — nu identic, ci analogic — în românește? Nu cumva se pot potrivi cuvinte — altele — care să producă un același inefabil — în mod cu totul independent de tiparul englez?

De această problemă mi-am adus aminte citind versurile Heanei Mălăncioiu și oprindu-mă asupra poeziei „Fiul lui Ieronim” (*Poezii*, ed. Cartea Românească, p. 149), de o factură izbitor înrudită cu a lui Poe.

Versul final al celor trei strofe care alcătuiesc poezia „Fiul lui Ieronim” îmi pare a constitui în limba română echivalentul cel mai apropiat (oare?) de *Corbul* lui Poe. Versul acesta nu seamănă desigur cituși de puțin cu formula lui Poe: „Răspunse corbul: *nevermore*”. Și totuși te face, în mod paradoxal, să întrevezi în el o reîntrupare, o realcătuire puternică și izbutită a tainicului și sfîșietorului *nevermore*. Aș spune prin urmare, că:

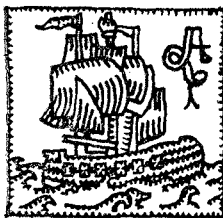
Tăcere s-a auzit și nimic altceva
constituie o fericită, cu toate că involuntară, „traducere” a intraducibilului cuvânt-forță al lui Poe. Altfel spus pare analogul lui emoțional, materialul lingvistic din care atmosfera proprie *Corbului* și refrenului său izvorăște. Între *nevermore* și *Tăcere s-a auzit...* nu există, evident, asemănare lexică și noțională, dar există ceva mai însemnat, mai exploziv: o neînșelătoare rezonanță.

Deocamdată cel puțin, echivalent mai apropiat de refrenul *Corbului* decât refrenul din *Fiul lui Ieronim* nu știu dacă s-ar găsi în românește. Și poate că nu-î puțin lucru pentru remarcabilele versuri ale autoarei de a număra printre ele unul căruia îi revine această mare cinste.

N. STEINHARDT

Anunțăm pe cititorii noștri că numărul viitor (6) al „*Vieții Românești*” va apărea în a doua jumătate a lunii iunie, într-o formulă în întregime revizuită.

REDACTIA

Desene de SERGIU MANOLIU